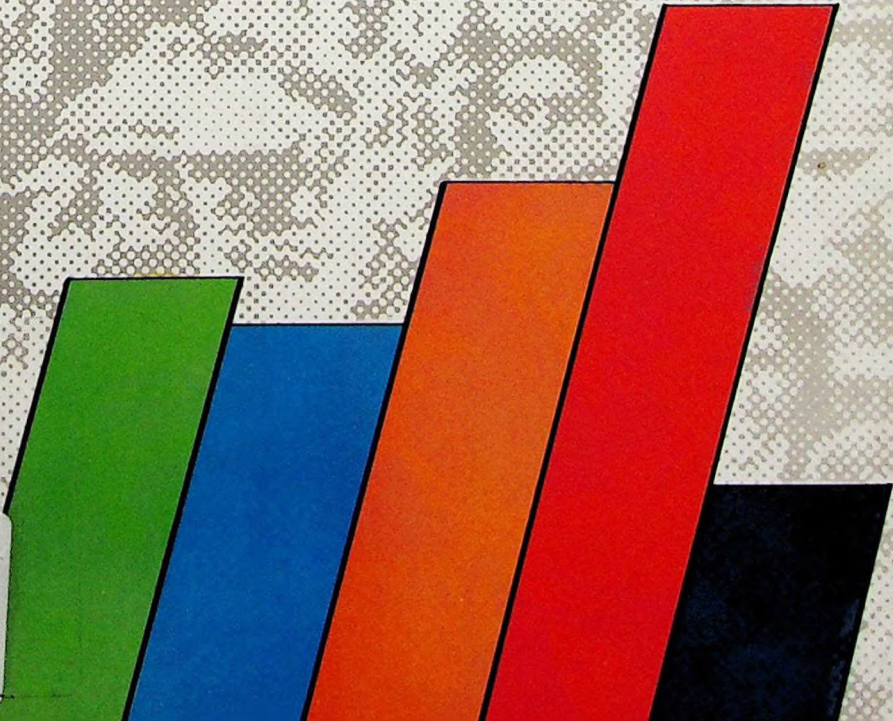

EKONOMİK
GÖSTERGELER
40 tablo 40 yorum

TÜRK-İŞ

0
KO
89
11

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi

TÜRKİYE
İŞÇİ
SENDİKALARI
KONFEDERASYONU

EKONOMİK GÖSTERGELER 40 tablo 40 yorum

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi

Tarih:.....

Demirbaş No:.....111.....

Tasnif No: 330. Eko.....

45.12.1989
Bilgi Merkezi

Türkiye'de son on yıldır uygulanmakta olan ekonomik politikanın toplumsal yapıda yol açtığı olumsuzluklar etkisini sürdürmektedir. Çalışma alanında karşılaşılan sorunların da temel nedenini oluşturan uygulamalar, başta işçiler olmak üzere tüm çalışanların yaşama koşullarının geriletilmesinde başlıca etkindir.

Sosyal devlet ve sosyal devlet anlayışına dayalı ekonomik ve sosyal politikaların siyasal iktidar tarafından göz ardı edildiği, belirli bazı kesimlerin çıkarı korunur ve kollanırken, geniş halk yığınlarının ekonomik ve sosyal yönden kendi kaderiyle başbaşa bırakıldığı bir dönem ülkede egemen kılınmak istenmiştir.

TÜRK-İŞ onbeşinci genel kuruluna sunulan Çalışma Raporu'nun "Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler" bölümünde de yer aldığı üzere, temel çözümlerden uzak, günü kurtarmaya yönelik, kısa vadeli ve siyasal tercihin ağırlık kazandığı uygulamalar çeşitli boyutlarıyla artan oranda yaşantımızı ve geleceğimizi etkiler konuma gelmiştir.

Özellikle gelir bölüşümündeki adaletsizlik sürmüştür ve Türkiye gelir dağılımı en bozuk ülkelerin başında yer alır olmuştur. Ekonominin büyüme hızı yavaşlamıştır. Geniş halk kesimlerinin refah düzeyi düşürülmek pahasına sağlanan kaynaklar prodüktif olmayan alanlarda kullanılmış ve özellikle üretken sektörlerde yatırımlar gerilemiştir. İşsizlik artmış, işsizlik sorununu çözmeye yönelik olarak köklü ve kalıcı bir program uygulanmamıştır. Ücret gelirlerini geriletme konusundaki dayatmacı tavır sürdürülmek istenmiştir. Reel ücretlerin geriletilmesinde doğrudan araç olan enflasyon süreklilik kazanmıştır. Maliye politikası, yürütülen ekonomik politika doğrultusunda çalışanlar aleyhine geliştirilmiştir. Vergilendirmede adalet sağlanamamış, vergi yükü ağırlıklı olarak çalışanların üzerinde olmuştur. İç ve dış borçlanma önemli boyutlara ulaşmış, borcun borçlanmayla ödenmeye çalışıldığı kısır bir döngüye girilmiştir. Bütçe açığı büyümüştür. İzlendiği öne sürülen sıkı para politikasına karşın, parasal genişleme görülmemiş ölçülere ulaşmıştır. Türkiye ekonomisinin temel yapısıyla doğrudan ilişkili KİT'ler, ülke ve toplum zararı pahasına iç ve dış sermayeye teslim edilmek istenmiştir. Eğitim, sağlık gibi toplumun geleceğini yakından ilgilendiren en önemli alanlarda harcamalar daha yetersiz duruma getirilmiştir. Konut, çevre, işçi sağlığı ve iş güvenliği, tüketicinin korunması gibi alanlarda varolan olumsuzluklar sürdürülmüştür.

Çalışanların yaşama ve çalışma koşulları ile, ekonomik ve sosyal alanda görülen bu olumsuzluklar tüm gizleme çabalarına karşın devletin resmi verilerinde de görülmekte ve TÜRK-İŞ'in belirlemelerini doğrulamaktadır.

TÜRK-İŞ Araştırma Merkezi tarafından yapılan(*) bu çalışmada, uygulanan ekonomik ve sosyal politikaların sonuçları bazı ekonomik göstergelerle ortaya konulmakta ve değerlendirilmektedir. "40 Tablo, 40 yorum" diye nitelendirilebilecek bu çalışmanın, yaşanan dönemin sonuçlarını toplu olarak göstermesi bakımından yararlı bulunacağı inancındayız.

Ulusumuzun bütününe ilgilendiren boyutlara varan bu olumsuz gelişmelerin geriletilmesinde ve sosyal adalete dayalı demokratik düzenin oluşturulmasında TÜRK-İŞ, üstlendiği öncülük görevini sürdürecektir.

Saygılarımızla

TÜRK-İŞ YÖNETİM KURULU

(*) Araştırma çalışması İlhan ALPDÜNDAR, Özcan KARABULUT ve Bülent KÜPELİ tarafından yapılmıştır.

TABLÖLÄR

- TABLO: 1- TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİRİN FONKSİYONEL DAĞILIMI
TABLO: 2- TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİRİN KİŞİSEL DAĞILIMI (1973-1987)
TABLO: 3- KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSMH
TABLO: 4- SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERDE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI
TABLO: 5- BYKP'LERDE SEKTÖRLERİN BÜYÜME HIZLARI
TABLO: 6- BYKP'LERDE SEKTÖRLERİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYLARI VE DEĞİŞMELER
TABLO: 7- BYKP'LERDEKİ SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖRE DAĞILIMI
TABLO: 8- SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ DAĞILIMI
TABLO: 9- TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ PİYASASI
TABLO: 10- SEÇİLMİŞ ÜLKELER İLE TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK ORANLARI
TABLO: 11- TARIMDIŞI İŞGÜCÜ FAZLASI VE AÇIK İŞSİZLER
TABLO: 12- TÜRKİYE'DE SEKTÖREL İSTİHDAM
TABLO: 13- İKTİSADİ FAAL NÜFUSUN İŞTEKİ DURUMU
TABLO: 14- 1979 - 1988 DÖNEMİNDE ÜCRET FİYAT İLİŞKİSİ
TABLO: 15- ASGARİ ÜCRET
TABLO: 16- ASGARİ ÜCRET VE MİLLİ GELİRDEKİ GELİŞMELER
TABLO: 17- İŞÇİ EMEKLİ AYLIKLARI
TABLO: 18- SATIŞ HASILATI İÇİNDE ÜCRETİN PAYI
TABLO: 19- ÇALIŞAN BAŞINA YILLIK ÜCRET ÖDEMELERİ
TABLO: 20- ÇALIŞAN BAŞINA YILLIK KATMA DEĞER
TABLO: 21- NET KATMA DEĞERİN BÖLÜŞÜMÜ
TABLO: 22- HEDEFLENEN VE GERÇEKLEŞEN ENFLASYON ORANLARI
TABLO: 23- OECD ÜLKELERİNDE TÜKETİCİ FİYATLARI
TABLO: 24- DÖRT KİŞİLİK AİLENİN GIDA HARCAMASI
TABLO: 25- SEÇİLMİŞ GIDA MADDELERİ İÇİN ÇALIŞILMASI GEREKEN SÜRELER
TABLO: 26- BÜTÇE DENGESİ
TABLO: 27- TOPLAM VERGİ GELİRLERİ
TABLO: 28- ORTALAMA ÜCRETTEN ELE GEÇEN ORAN
TABLO: 29- BÜTÇE'DE SAĞLIK VE EĞİTİME AYRILAN PAYLAR
TABLO: 30- VADELİ TASARRUFUN DAĞILIMI
TABLO: 31- EMİSYON HACMİ
TABLO: 32- İÇ BORÇLAR VE GSMH'A ORANI
TABLO: 33- DIŞ BORÇLAR VE GSMH'A ORANI
TABLO: 34- DÖVİZ KURLARI VE YIL SONU İTİBARIYLA DEĞİŞİM ORANLARI
TABLO: 35- DIŞ TİCARET
TABLO: 36- KONUT MALİYETLERİ
TABLO: 37- İŞ KAZALARI MESLEK HASTALIKLARI NEDENİYLE MEYDANA GELEN İŞGÜNÜ KAYIPLARI
TABLO: 38- GREVLER
TABLO: 39- SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE YILLIK ÇALIŞMA SAATLERİ
TABLO: 40- SOSYAL GÜVENLİK KAPSAMINDAKİ NÜFUS

- GRAFİK: 1- TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİRİN FONKSİYONEL DAĞILIMI
- GRAFİK: 2- KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSMH
- GRAFİK: 3- SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERDE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI
- GRAFİK: 4- BYKP'LERDE SEKTÖRLERİN BÜYÜME HIZLARI
- GRAFİK: 5- TARIM DIŞI İŞGÜCÜ FAZLASI VE AÇIK İŞSİZLER
- GRAFİK: 6- TÜRKİYE'DE SEKTÖREL İSTİHDAM
- GRAFİK: 7- İKTİSADEN FAAL NÜFUSUN İSTEKİ DURUMU
- GRAFİK: 8- 1979-1988 DÖNEMİNDE ÜCRET-FİYAT İLİŞKİSİ
- GRAFİK: 9- ASGARİ ÜCRET
- GRAFİK: 10- ÇALIŞAN BAŞINA YILLIK ÜCRET ÖDEMELERİ VE KATMA DEĞER
- GRAFİK: 11- NET KATMA DEĞERİN BÖLÜŞÜMÜ
- GRAFİK: 12- HEDEFLenen VE GERÇEKLEŞEN ENFLASYON ORANLARI
- GRAFİK: 13- DÖRT KİŞİLİK AİLENİN GIDA HARCAMASI
- GRAFİK: 14- SEÇİLMİŞ GIDA MADDELERİ İÇİN ÇALIŞILMASI GEREKEN SÜRELER
- GRAFİK: 15- ORTALAMA ÜCRETTEN ELE GEÇEN ORAN
- GRAFİK: 16- BÜTÇEDE SAĞLIK VE EĞİTİME AYRILAN PAYLAR
- GRAFİK: 17- VADELİ TASARRUFUN DAĞILIMI
- GRAFİK: 18- EMİSYON HACMİ
- GRAFİK: 19- İÇ BORÇLAR
- GRAFİK: 20- DIŞ BORÇLAR
- GRAFİK: 21- DÖVİZ KURLARI VE YIL SONU İTİBARIYLA DEĞİŞİM ORANLARI
- GRAFİK: 22- DIŞ TİCARET
- GRAFİK: 23- KONUT MALİYETLERİ
- GRAFİK: 24- GREVLER VE İŞ KAZALARI MESLEK HASTALIKLARI NEDENİYLE MEYDANA GELEN İŞGÜNÜ KAYIPLARI
- GRAFİK: 25- SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE YILLIK ÇALIŞMA SAATLERİ

GELİR DAĞILIMI

Bugün insanlık tarihinin ulaştığı aşamada, bir bakıma sosyal gelişmelerin kilometre taşı olagelmış gelir dağılımının sadece adaletli olarak dağıtılması nihai ve asıl amaç değildir. Asıl önemli olan, toplumun temel amacı olan özgürlük, güvenlik, adalet ve refaha ulaşmada gelirin adaletli olarak dağıtılmasının araç olmasıdır. "Sosyal Devlet" kavramının kapsamı da budur. Sosyal devletin hizmet anlayışı içinde; iktisaden zayıf olan büyük çoğunluğa insan onuruna yaraşır bir düzeyde yaşam şartları sağlamak, çalışmak isteyen herkese belli bir ücretle iş bulmak, çalışan kişilerin sosyal güvencelerini arttırmak gibi konular ağırlıklı olarak yer almaktadır.

Ancak 1980'den sonra "Liberal Ekonomi" adı altında uygulanan ekonomik politikanın toplum hayatına yansıyan en olumsuz yönlerinden birisi de, gelir dağılımının adaletsiz ve dengesiz bir yapıya dönüşmüş olmasıdır. İşçi hak ve özgürlüklerinin kısıtlandığı, kullanılmaz duruma getirildiği, 1980 yılı sonrası dönemde, zaten adaletsiz olan gelir dağılımı bilinçli olarak çalışanlar aleyhine daha da bozulmuş, sosyal devlet ilkesi işlemez duruma getirilmiştir.

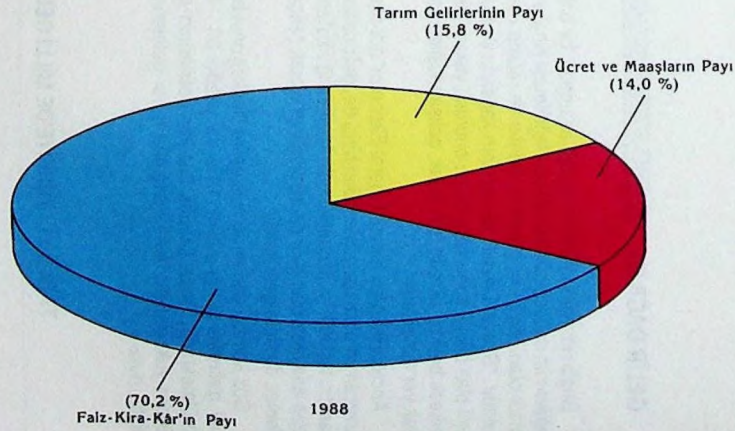
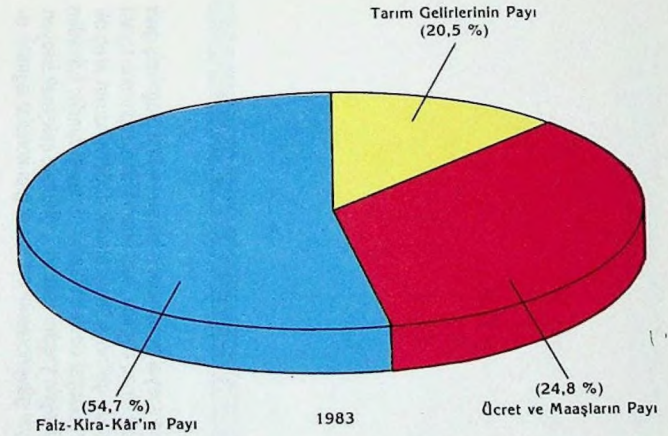
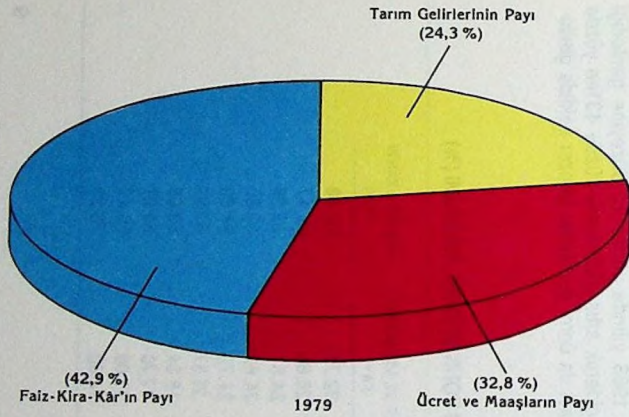
Söz konusu dönemde milli gelire "fonksiyonel bölüşüm" açısından yaklaşıldığında, ücret gelirlerinin milli gelirden aldığı payın 1979'da yüzde 33 iken, 1988 yılında yüzde 14 düzeyine gerilediği görülmektedir. Buna karşılık faiz-kar gelirlerinin payı giderek artış göstererek yüzde 43'ten yüzde 70'lere yükselmiştir. Aynı dönemde tarım gelirlerinin payı da ücret gelirlerine benzer şekilde gerilemiştir. (Table-1)

TABLO : 1 - TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİRİN FONKSİYONEL DAĞILIMI (%)

YILLAR	TARIM GELİRLERİNİN PAYI	ÜCRET VE MAAŞLARIN PAYI	FAİZ-KİRA-KARIN PAYI
1979	24.33	32.79	42.88
1980	23.87	26.66	49.47
1981	23.06	24.57	52.36
1982	21.82	24.62	53.55
1983	20.52	24.78	54.69
1984	20.44	21.57	57.99
1985	19.08	18.84	62.08
1986	18.09	17.70	64.21
1987	17.60	17.00	65.40
1988	15.80	14.00	70.20

Kaynak: Doç. Dr. Özmucur Süleyman.

GRAFİK: 1-TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİRİN FONKSİYONEL DAĞILIMI

Ülkemizdeki dengesiz ve adaletsiz gelir dağılımı "kişisel bölüşüme" bakıldığında da görülmektedir. Bu yaklaşımla en yüksek gelir elde eden kesimler ile en düşük gelirli kesimler karşılaştırılarak bölüşümdeki eşitsizlik derecesi araştırılabilir. Buradan hareketle, DİE'nin 1987 verilerine göre yaptığı gelir dağılımı araştırması incelendiğinde, son on beş yılda Türkiye'de milli gelirin "kişisel bölüşümü"nin daha da bozulduğu görülmektedir. 1973'te nüfusun ilk yüzde kırklık bölümü milli gelirin yüzde 14.66'sını alırken, aynı kesimin payı 1987'de yüzde 11'e düşmektedir. Dördüncü ve beşinci dilimlerdeki yüzde kırklık üst gelir gruplarının milli gelirden aldıkları pay ise 1973'te yüzde 71 iken, 1987'deki payları yüzde 76'ya çıkmaktadır. Tabloda görülen karşılaştırmalı rakamlar, son on beş yılda Türkiye'deki belli bir ekonomik gelişmeye karşın, orta gelir gruplarının giderek eridiğini, yoksulun daha yoksul, zenginin ise daha zenginleştiğini, sonuçta daha adaletsiz bir gelir dağılımının oluşturulduğunu göstermektedir. (Tablo-2)

TABLO: 2 - TÜRKİYE'DE MİLLİ GELİRİN KİŞİSEL DAĞILIMI

Hane Halkı Yüzdeleri	1973'te Millî Gelirden Alınan Pay (%)	1987'de Millî Gelirden Alınan Pay (%)
Birinci yüzde 20	3.54	4.0
İkinci yüzde 20	11.12	7.0
Üçüncü yüzde 20	14.39	13.0
Dördüncü yüzde 20	18.71	21.0
Beşinci yüzde 20	52.24	55.0

Kaynak : DİE

Gelir dağılımındaki adaletsiz yapı kişi başına düşen gayri safi milli hasıla açısından değerlendirildiğinde, geniş halk kesimlerinin içine düşürüldüğü olumsuz ekonomik koşullar daha iyi anlaşılmaktadır. Yetersiz gelirin toplum kesimleri arasında dengesiz dağılımı toplumsal yapıda farklılıklar yaratmakta, büyük bir kesimin geliri "yoksulluk sınırı"nın altında gerçekleşirken, belirli bir azınlığın yaşam düzeyi ülke ortalamasının çok üzerine çıkmaktadır. (Tablo-3)

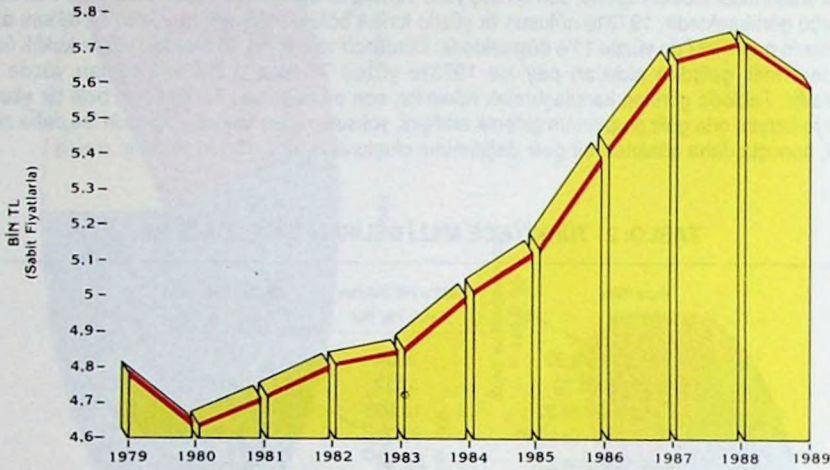
TABLO: 3 - KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSMH

YILLAR	CARİ FİYATLARLA (YIL/TL)	SABİT FİYATLARLA (YIL/TL)	ARTIŞ ORANI (%)
1979	50.529	4.786	-
1980	99.805	4.638	-3.09
1981	143.909	4.714	1.63
1982	187.093	4.807	1.97
1983	241.348	4.844	0.76
1984	374.462	5.006	3.34
1985	552.408	5.132	2.51
1986	762.612	5.413	5.47
1987	1.104.876	5.672	4.78
1988	1.848.684	5.723	0.89
1989 (*)	2.949.499	5.591	-2.30

Kaynak : DİE

(*) 1989 GSMH Birinci Geçici Tahmin

GRAFİK: 2- KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSMH

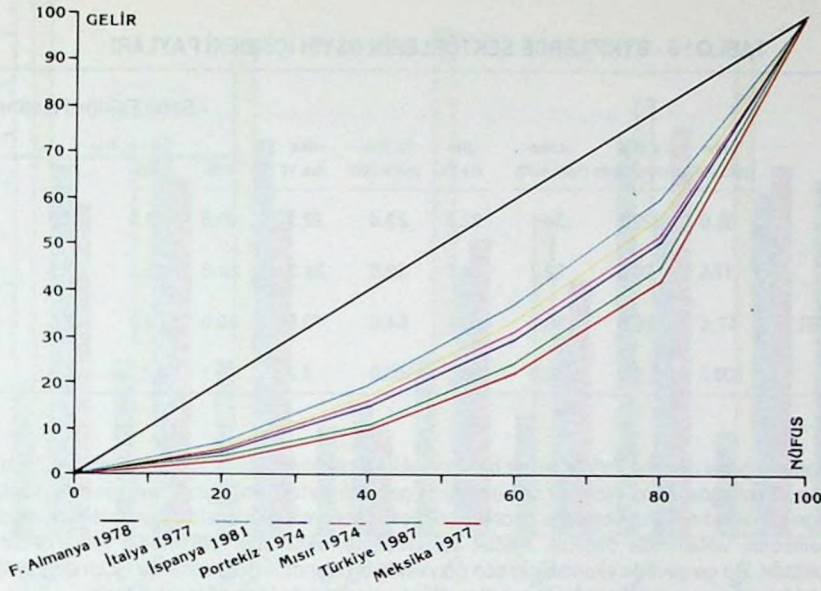
Uluslararası verilere bakıldığında, Türkiye'nin, gelirin adaletsiz ve dengesiz bölüşüldüğü ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir. Dünya Bankası Raporu'na göre Türkiye gelir dağılımı en bozuk olan ülkelerin başında gelmekte ve Mısır, El Salvador gibi pekçok Asya ve Latin Amerika ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. AT'na giriş süreci içinde bulunan ülkemizin AT içinde görece gelir dağılımı en bozuk ülke sayılabilecek Portekiz'in bile gerisinde kalması dikkat çeken bir husustur. (Tablo-4)

TABLO: 4 - SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERDE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI

Ülkeler	Yılı	Birinci Yüzde 20	İkinci Yüzde 20	Üçüncü Yüzde 20	Dördüncü Yüzde 20	Beşinci Yüzde 20
F. Almanya	1978	7.9	12.5	17.0	23.1	39.5
Fransa	1975	5.5	11.5	17.1	23.7	42.2
İngiltere	1979	7.0	11.5	17.0	24.8	39.7
İtalya	1977	6.2	11.3	15.9	22.7	43.9
İspanya	1981	6.9	12.5	17.3	23.2	40.0
Portekiz	1974	5.2	10.0	14.4	21.3	49.1
Mısır	1974	5.8	10.7	14.7	20.8	48.0
Türkiye	1987	4.0	7.0	13.0	21.0	55.0
Meksika	1977	2.9	7.0	12.0	20.4	57.7

Kaynak: Dünya Bankası

GRAFİK: 3-SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERDE KİŞİSEL GELİR DAĞILIMI

EKONOMİK BÜYÜME

Ekonomik politikaların başlıca amaçlarından birisi de ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamaktır. Tüm ekonomide bir yıl boyunca yaratılan üretim ve hizmet etkinliklerinin parasal anlamı olan milli gelir; refah artışındaki değişimi göstermesi yanı sıra ekonominin yapısındaki gelişmeler için de önemli bir gösterge olmaktadır. Türkiye'nin OECD üyesi ülkeler arasında kalkınma hızı en yüksek ülkelerin başında geldiği ileri sürülmekle beraber, 1980 sonrası büyüme hızına bakıldığında, ilk üç planlı dönemin ortalama büyüme hızının sadece 1986 ve 1987'de aşıldığı görülmektedir. Ancak 1988 yılından itibaren Türkiye ekonomisinin performansı geçmiş yıllara göre önemli farklar göstererek düşmeye başlamış, temel çözümlerden uzak, günün kurtarmaya yönelik kısa vadeli önlemler nedeniyle 1989 yılının son çeyreğinde stagflasyon ortamının ardından ekonomide gerileme (resesyon) beklenen döneme girilmiştir. (Tablo-5)

TABLO : 5 - BYKP'LERDE SEKTÖRLERİN BÜYÜME HIZLARI (%)

- Sabit Faktör Fiyatlarıyla

Sektörler	I. Plan (1963-1967)	II. Plan (1968-1972)	III. Plan (1973-1977)	1978 Ara Yıl	IV. Plan (1979-1983)	1984 Ara Yıl	V. Plan			
							1985	1986	1987	1988
TARIM	3.1	3.5	3.5	2.7	2.2	3.5	2.4	7.9	2.1	7.1
SANAYİ	10.8	7.8	9.8	6.6	1.8	10.1	6.3	8.7	9.6	3.8
HİZMETLER	7.3	7.9	7.9	4.1	2.6	5.3	4.0	6.4	6.8	3.9
GSMH	6.6	7.1	6.5	2.9	2.1	5.9	5.1	8.1	7.4	3.4

Kaynak: DİE - DPT

TABLO : 6 - BYKP'LERDE SEKTÖRLERİN GSYİH İÇİNDEKİ PAYLARI

Sektörler	I. Plan (1963-1967)	II. Plan (1968-1972)	III. Plan (1973-1977)	1978 Ara Yıl	IV. Plan (1979-1983)	1984 Ara Yıl	- Sabit Faktör Fiyatlarıyla V. Plan			
							1985	1986	1987	1988
TARIM	35.0	29.5	24.1	22.8	23.4	22.2	21.8	21.9	21.0	21.5
SANAYİ	17.5	20.9	22.7	24.1	22.6	24.3	24.8	25.2	25.9	25.7
HİZMETLER	47.5	49.6	53.2	53.1	54.0	53.5	52.9	52.9	53.1	52.8
GSMH	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	5.9	5.1	8.1	7.4	3.4

Kaynak: DİE - DPT

Ekonominin genel gelişme doğrultusu bir bakıma sektörel çözümlerle açıklanabilmektedir. Ekonomik gelişme sanayileşme ile eşanlamlıdır ve bu nedenle gayrisafi yurtiçi hasıla içinde sanayinin payı anlamlı bir gösterge olmaktadır. Sanayileşmeye öncelik verilmesi, ekonomik gelişmede diğer sektörlerden daha fazla önemseme anlamında değildir. Ancak sanayileşme, ekonomik gelişmenin temel eksenini oluşturmaktadır. Bu çerçevede ekonominin son on yılında bu alandaki gelişmeler bir "yapı değişikliğini" göstermek bir tarafa, geçmiş dönemlerde var olan gelişmenin yavaşladığını göstermektedir.

Ülkemizde tarım sektörü, çalışanların % 55'ini istihdam etmekte, GSYİH'deki payı ise yüzde 21.5 olmaktadır. Son on yılda bu sektörün istihdam yapısı ve GSYİH içindeki oranında önemli bir değişiklik söz konusu değildir. Diğer taraftan aynı dönemde sanayi sektörü 600 bin, hizmet sektörü ise 1 milyon 300 bin daha fazla kişi istihdam etmesine rağmen, söz konusu sektörlerin GSYİH içindeki paylarında belirgin bir farklılık yoktur. Bu sonuç adı geçen sektörlerde yapılan yatırımların üretken olmayan verimsiz alanlarda gerçekleştiğini göstermektedir. (Tablo-6)

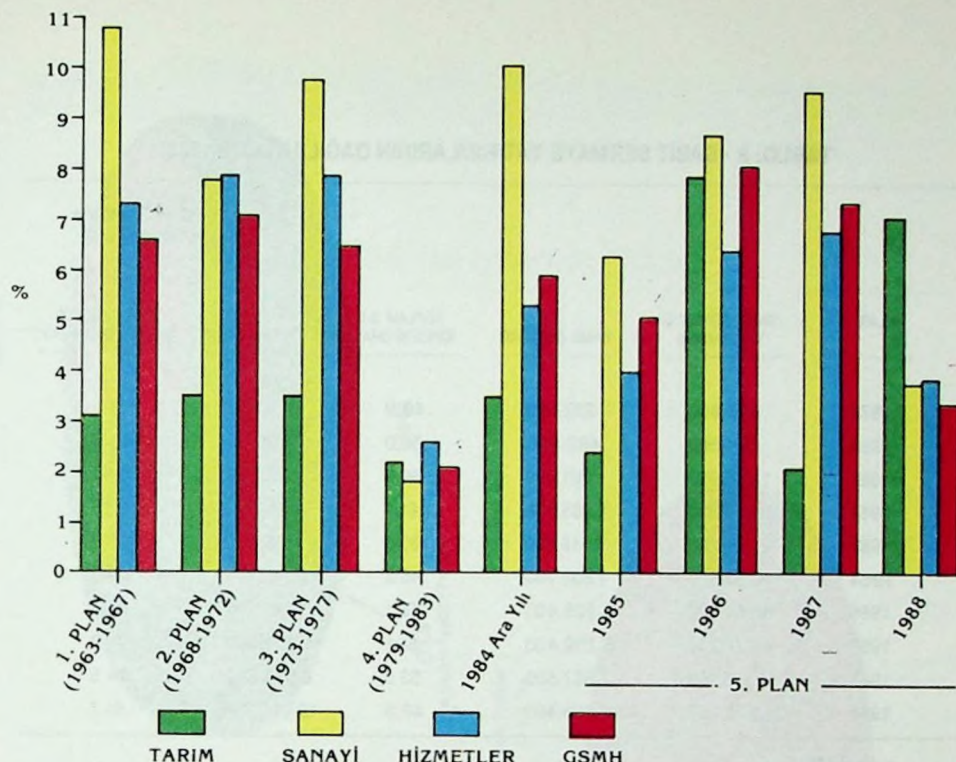
YATIRIM HARCAMALARI

Büyümenin esas olarak iç talebi kısarık dış talebe dayandırıldığı ekonomik politika uygulamaları geçirdiğimiz dönem sağlanan kaynakları üretken alanlarda kullanamamıştır. Yurt kalkınmasının en önemli faktörlerinden olan sabit sermaye yatırımlarının sektörel dağılımına planlı dönem perspektifinden bakıldığında, özellikle son yıllarda "üretken sektör" yatırımlarının göreceli payının giderek azaldığı görülmektedir. Üretken yatırımlar olarak tanımlanan tarım ve sanayi sektörlerindeki sabit sermaye yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı 1988 yılı itibarıyla yüzde 38.6'dır. Ekonomik bağımsızlığın ve -onun başta gelen koşulu- sanayileşmenin gerçek ölçütü bu alanda yapılan yatırımlar iken, imalat sanayii yatırımlarındaki gerileme dikkati çekmektedir.

Yatırımsızlık ve buna bağlı olarak üretimdeki yetersizlik uygulanan ekonomik politikanın en olumsuz sonuçlarından birisidir. (Tablo-7)

Ekonomik gelişmeyi sağlamaya yönelik önemli unsurlardan biri olan sabit sermaye yatırımlarındaki değişim büyük önem taşımaktadır. Ülkede uygulanan ekonomik politikaya egemen olan yaklaşım çerçevesinde bu alandaki yöneliş, yatırımlarda kamunun payına oranla özel kesim payının yükseltilmesidir. Bu doğrultuda kamu yatırımlarının alt yapı yatırımlarıyla sınırlandırılmasına ve üretken sektör yatırımlarının özel kesim tarafından gerçekleştirilmesine yönelik düzenlemeler ağırlık kazanmıştır. Özellikle 1983 sonrası dönemde bu değişim dikkati çeken boyutlara ulaşmıştır. 1983'te toplam sabit sermaye yatırımları içinde yüzde 60.3 olan kamu payı 1988'de yüzde 48.3'e gerilemiş özel kesimin payı ise yüzde 39.7'den yüzde 51.7'ye yükselmiştir. Ancak özel kesim yatırımlarındaki bu oransal artışta dikkati çeken husus özel sektör tarafından yapılan yatırımların büyük ölçüde konut sektöründe yoğunlaşmasıdır. Konut sektörü bir yana bırakıldığında, özel kesim sabit sermaye yatırımlarında reel anlamda bir gerileme söz konusu olmaktadır.

GRAFİK: 4-BYKP'LERDE SEKTÖRLERİN BÜYÜME HIZLARI

Ekonomideki on yıllık uygulama sonunda, çalışanlardan sermayeye kaynak aktarımı yapıldığı ve istenen koşullar sağlandığı halde yatırımlar artırılmamıştır. Yatırımsızlık ve buna bağlı olarak üretimdeki yetersizlik uygulanan ekonomik politikanın en olumsuz sonuçlarından birisi olmaya devam etmektedir. (Tablo-8)

TABLO : 7 -BYKP'LERDE SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI (%)

Sektörler	1. BYKP Dönemi	2. BYKP Dönemi	3. BYKP Dönemi	Ara Yıl 1978	4. BYKP Dönemi	Ara Yıl 1984	5. BYK P			
							1985	1986	1987	1988
TARIM	15.3	11.8	11.6	11.1	10.0	10.6	7.6	6.5	8.0	7.1
MADENCİLİK	5.6	3.5	3.6	4.4	5.4	5.4	5.4	4.4	2.8	2.9
İMALAT SAN.	19.6	25.7	26.3	23.7	25.6	22.3	20.9	19.6	15.6	15.1
ENERJİ	6.1	8.5	6.8	9.7	15.3	15.8	13.8	14.3	13.5	13.5
ULAŞTIRMA	15.6	16.4	21.6	23.8	18.0	21.6	24.6	23.8	23.4	19.7
TURİZM	1.3	2.1	1.1	0.1	0.6	0.1	1.2	2.7	2.7	3.3
KONUT	22.3	20.2	17.9	17.3	15.8	13.7	15.0	15.9	20.9	26.3
EĞİTİM	6.5	4.7	3.4	2.6	2.4	2.1	2.4	2.2	2.7	2.9
SAĞLIK	1.7	1.5	1.2	1.2	1.1	0.1	0.1	1.0	1.0	1.1
DİĞER	6.0	5.6	6.5	5.3	6.0	6.8	8.1	9.6	9.5	8.2
TOPLAM	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: DPT

- Yuvarlamalar nedeniyle toplamlar 100 olmayabilir.

TABLO: 8 - SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ DAĞILIMI (1979-1988)

YILLAR	SABİT SERMAYE YATIRIMLARI	KAMU SEKTÖRÜ	TOPLAM S.S.Y. İÇİNDEKİ ORANI (%)	- Cari Fiyatlarla - Milyon/TL	
				ÖZEL SEKTÖR	TOPLAM S.S.Y. İÇİNDEKİ ORANI (%)
1979	475.800	237.600	49.9	238.200	50.1
1980	861.500	482.400	56.0	379.100	44.0
1981	1.250.900	761.200	60.9	489.700	39.1
1982	1.646.900	1.005.500	61.1	641.400	38.9
1983	2.180.800	1.315.800	60.3	865.000	39.7
1984	3.331.500	1.830.700	55.0	1.500.800	45.0
1985	5.554.100	3.228.400	58.1	2.325.700	41.9
1986	9.120.700	5.299.400	58.1	3.821.200	41.9
1987	14.128.100	7.557.500	53.5	6.570.600	46.5
1988	24.970.700	12.053.400	48.3	12.917.300	51.7

Kaynak: DPT

İSTİHDAM VE İŞSİZLİK

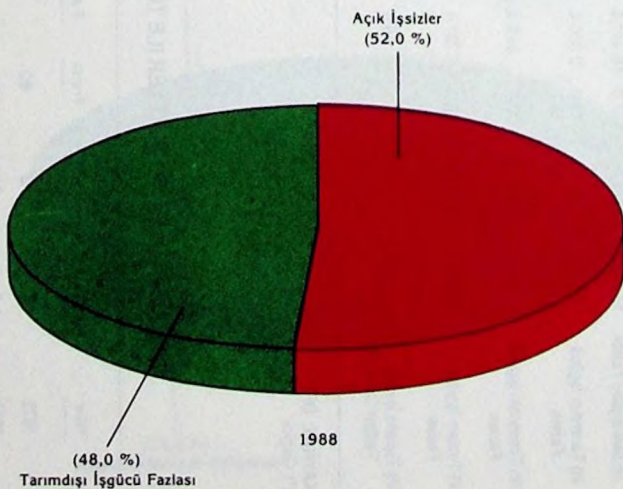
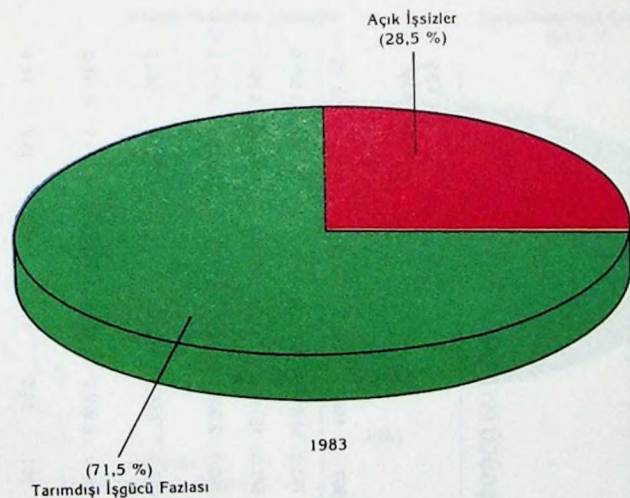
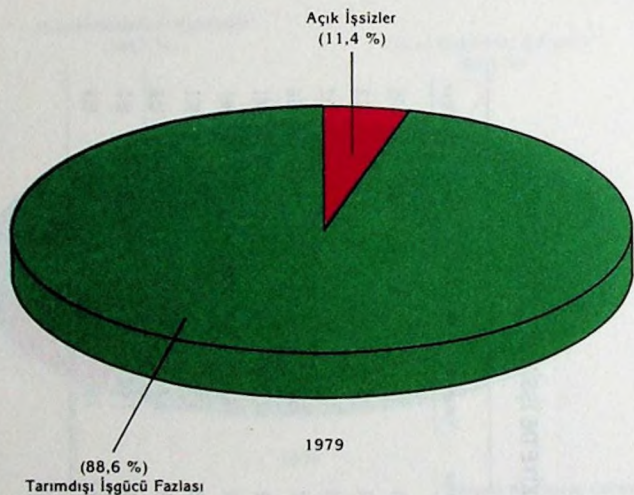
Türkiye ekonomisinin en önemli sorunlarından biri olduğu kuşku götürmez bir gerçek olan istihdam ve ona bağlı olarak işsizlik güncel önemini korumaktadır. Çağdaş devletin başta gelen yükümlülüklerinden olan işsizliğin önlenmesi ve istihdamın yaygınlaştırılması siyasal iktidarın bu soruna yaklaşımı ile yakından bağlantılıdır.

Çoğu ülkelerde ve yurdumuzda da görüldüğü gibi "sosyal devlet" anlayışını terkeden bir tercihle, Devletin ekonomiyi yönlendirmekteki rolünü en aza indirip, sorunun çözümünü piyasa kurallarının serbest işleyişine terketmek, işsizlikle mücadelede olumsuz sonuçlar vermekte ve sosyal adaletsizliği yaygınlaştırmaktadır.

OECD üyesi ülkeler arasında işsizlik oranının yüksekliği açısından başta gelen Türkiye'de, işsizlik sorununun çözümüne yönelik köklü ve kalıcı bir program uygulanması öncelikli bir konudur.

Halen işsiz olan ve cari ücretle çalışmayı kabul edenlerin sayısı, emek piyasası üzerinde etkinliği tartışmalı olan İş ve İşçi Bulma Kurumu'na göre son dokuz yılda yaklaşık dört kat artış göstermiştir. Bu alanda yapılan çalışmalara göre, iş arayan işsizlerin yaklaşık üç katı da kurum haricinde iş aramaktadır. Diğer taraftan 1979 yılında yüzde 11.4 olan tarımdışı işgücü fazlası içindeki açık işsizlerin oranı 1988 yılında yüzde 52 olmuştur.

GRAFİK: 5-TARIM DIŞI İŞGÜCÜ FAZLASI VE AÇIK İŞSİZLER

Bu durumla işsizlik çalışanlara yönelik ekonomik bir baskı aracı durumundadır. İşsizlik sigortası gibi toplumsal güvenceleri bulunmayan Türkiye'de işsizlerin ekonomik ve sosyal yükünü çalışanlar taşımak durumunda kalmaktadır. (Tablo: 9, 10, 11)

TABLO: 9 - TÜRKİYE'DE İŞGÜCÜ PİYASASI

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988 (*)
I) Sivil İşgücü Arzı	16.810,0	17.342,0	17.813,0	17.533,0	17.773,0	18.016,0	18.269,0	18.512,0	18.804,0	19.085,0
II) Sivil İşgücü Talebi	15.256,0	15.310,0	15.397,0	15.467,0	15.577,0	15.711,0	15.955,1	16.243,7	16.550,0	16.866,7
III) Tarımdışı İşgücü Fazlası	1.554,0	2.032,0	2.416,0	2.066,0	2.196,0	2.305,0	2.313,9	2.268,3	2.254,0	2.218,3
IV) Tarımdaki İşgücü Fazlası	700,0	700,0	700,0	665,0	665,0	665,0	665,0	652,0	600,0	530,0
V) Toplam İşgücü Fazlası	2.254,0	2.732,0	3.116,0	2.731,0	2.861,0	2.970,0	2.978,9	2.920,3	2.854,0	2.748,3
VI) Toplam İşgücü Fazlası Oranı (%)	13,4	15,8	17,5	15,6	16,1	16,5	16,3	15,8	15,2	14,4

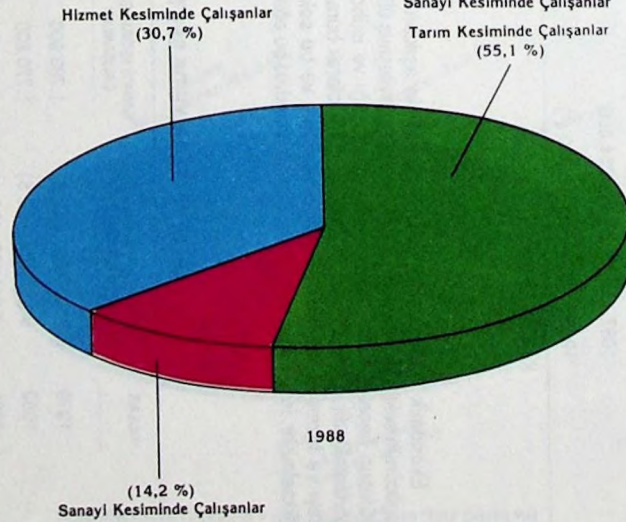
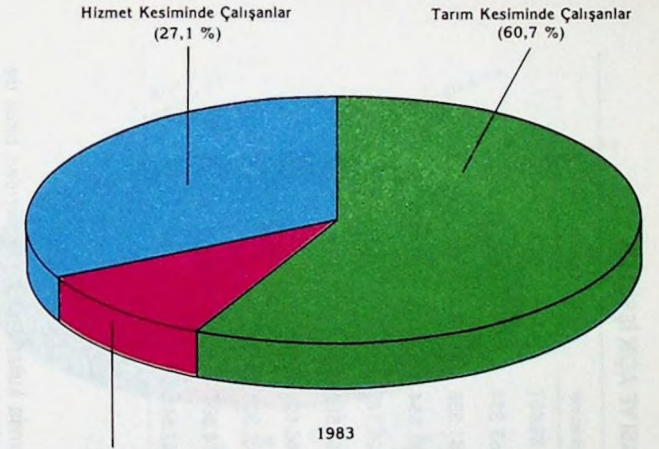
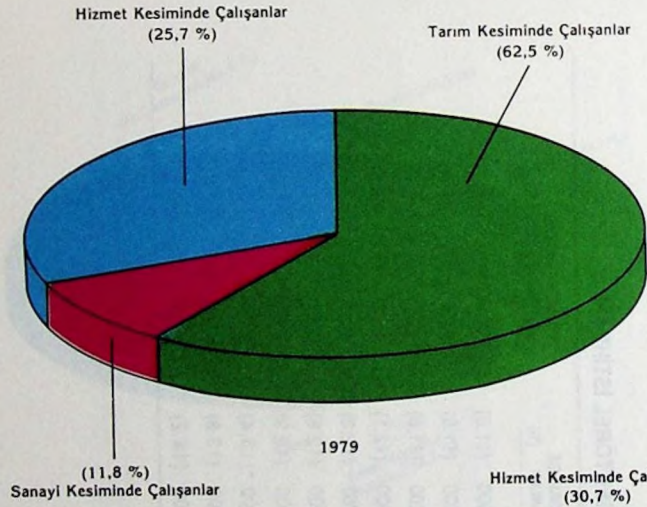
KAYNAK: DPT
(*) Geçici

TABLO: 10- SEÇİLMİŞ ÜLKELER İLE TÜRKİYE'DE İŞSİZLİK ORANLARI (%)

Yıllar	Avusturya	Belçika	Fransa	F. Almanya	Yunanistan	İngiltere	İsveç	Türkiye
1979	1,7	7,3	6,0	3,3	1,9	4,5	1,7	13,6
1980	1,5	7,7	6,4	3,3	2,8	6,1	1,6	14,8
1981	2,1	10,0	7,6	4,6	4,0	9,1	2,1	15,2
1982	3,1	11,7	8,2	6,7	5,8	10,4	2,6	15,6
1983	3,7	12,9	8,4	8,2	7,9	11,2	2,9	16,1
1984	3,8	13,0	9,9	8,2	8,1	11,4	2,6	16,1
1985	3,6	12,0	10,2	8,3	7,8	11,6	2,4	16,3
1986	3,1	11,3	10,4	7,9	7,4	11,7	2,2	15,8
1987	3,8	11,1	10,5	7,9	7,4	10,2	1,9	15,2
1988	3,5	10,0	10,1	7,9	7,6	8,2	1,6	15,9

Kaynak: OECD

GRAFİK: 6-TÜRKİYE'DE SEKTÖREL İSTİHDAM

TABLO: 11 TARIM DIŞI İŞGÜCÜ FAZLASI VE AÇIK İŞSİZLER

Yıllar	Tarım dışı İşgücü Fazlası	Açık İşsizler	Oranı (%)
1979	1.666.600	189.467	11.4
1980	1.951.300	263.354	13.5
1981	2.275.300	341.336	15.0
1982	2.619.000	468.654	17.9
1983	2.619.500	626.175	28.5
1984	2.239.800	863.589	38.6
1985	2.313.900	966.195	41.8
1986	2.268.300	1.081.306	47.7
1987	2.254.000	1.134.884	50.3
1988	2.218.300 (*)	1.162.548	52.0

Kaynak: DPT

(*) Geçici

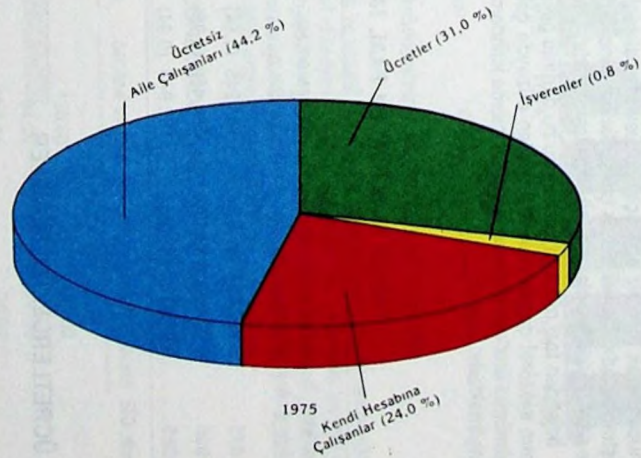
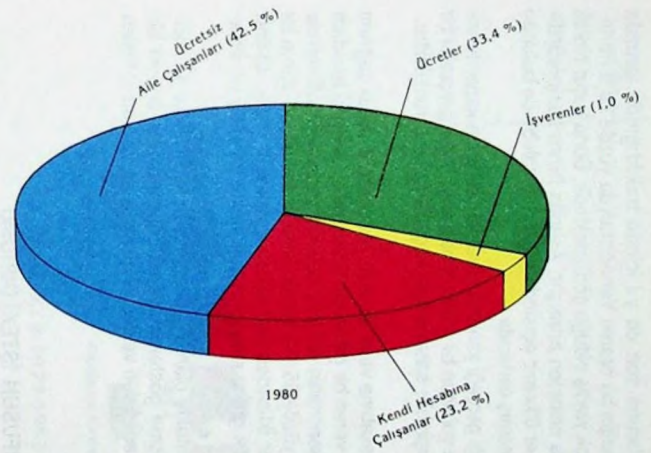
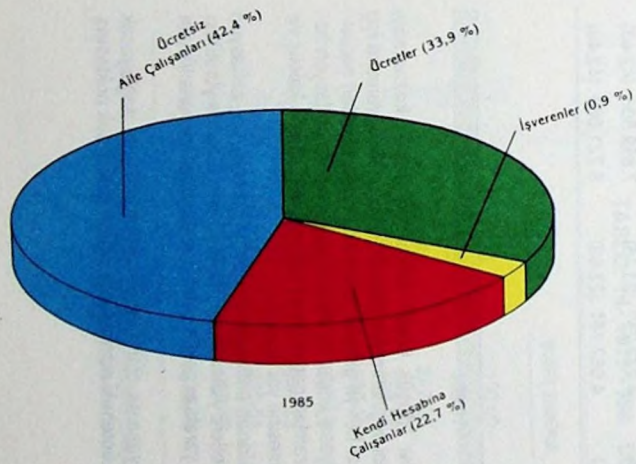
Ekonomik ve toplumsal yapı deęiőiklięinin açıklanmasında kullanılan göstergelerden birisi de işgücünün sektörel dağılımıdır. Günümüzün sanayileőmiő ölkelerindeki gelişme eğilimine bakıldığında faal nüfusun önceleri tarım sektöründe yoğunlaőtı ve istihdam payının yüzde 70-80 civarında olduğu görölmektedir. Tarımda verimlilik artışına bağlı olarak burada çalışmakta olanların bir kısmı giderek sanayi ve hizmet sektörüne geçmeye başlamış ve bu sektörlerde istihdam edilenlerin oranı giderek yükselmiştir. İstihdamın sektörler arası dağılımındaki bu eğilim hemen tüm ölkeler için geçerlidir.

TABLO: 12- TÜRKİYE'DE SEKTÖREL İSTİHDAM

YILLAR	TARIM KESİMİNDE ÇALIŞANLAR (%)	SANAYİ KESİMİNDE ÇALIŞANLAR (%)	HİZMET KESİMİNDE ÇALIŞANLAR (%)
1979	9.528.600 (62.5)	1.793.900 (11.8)	3.916.100 (25.7)
1980	9.520.000 (62.5)	1.770.800 (11.6)	3.940.500 (25.9)
1981	9.511.500 (62.0)	1.818.200 (11.8)	4.016.000 (26.2)
1982	9.481.400 (61.3)	1.866.000 (12.1)	4.114.400 (26.6)
1983	9.450.800 (60.7)	1.910.700 (12.3)	4.215.200 (27.1)
1984	9.420.400 (59.7)	1.984.200 (12.6)	4.371.600 (27.7)
1985	9.390.000 (58.8)	2.052.000 (12.9)	4.512.600 (28.3)
1986	9.364.000 (57.6)	2.174.500 *(13.4)	4.705.200 (29.0)
1987	9.335.000 (56.4)	2.282.000 (13.8)	4.933.000 (29.8)
1988	9.300.000 (55.1)	2.392.200 (14.2)	5.174.500 (30.7)

Kaynak: DPT

GRAFİK: 7- İKTİSADEN FAAL NÜFUSUN İŞTEKİ DURUMU

Ülkemizde istihdamın sektörler arasındaki dağılımına son on yıl içinde bakıldığında tarımda çalışanların oranının gerilediği görülmekle beraber, örneğin bu oranın Yunanistan'da yüzde 28,9 Portekiz'de yüzde 23,9 olduğu dikkate alınırsa, gerilemenin çok yavaş olduğu görülmektedir. Buna koşut olarak sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanların oranları da nisbete artmıştır. Aslında hizmet sektöründe çalışanların artması bir refah göstergesi olmakla beraber ülkemiz açısından durum iş talebinde bulunan bireylerine üretken alanlarda çalıştırılma imkanı sağlanamamış olmasıdır.

1980 sonrasında ekonominin daha az iş yaratabildiği gerçeği yanı sıra yaratılan istihdam kapasitelerinin verimi düşük alanlarda olması sürekli olarak işsizliğe yol açan bir etken olmaktadır. Diğer gerçekler bir yana, yalnız nüfusumuza istihdam alanı sağlayabilmek için bile sanayileşme kaçınılmaz bir zorunluluktur. (Tablo-12)

İktisaden faal nüfusun işteki ücretli, işveren, kendi hesabına veya ücretsiz aile çalışanı olarak dağılımı bir ülkenin ekonomik ve sosyal yapısı konumunda fikir veren bir gösterge olmaktadır. Sektörel istihdam dağılımına da bağlı olarak değişiklik gösteren bu yapı ekonominin gelişme eğilimini yansıtan özellikleri de kapsamaktadır. Nitekim ülkemizdeki toplam istihdamın yüzde 55,1'inin tarım kesiminde kullanmasının bir sonucu olarak ücretsiz aile işçisi konusunda çalışanlar iktisaden faal nüfusun yaklaşık yüzde 43'ünü oluşturmaktadır. Ücretli olarak çalışanlar ise ikinci büyük grubu meydana getirmekte ve 1985 yılı itibarıyla sayıları yaklaşık olarak 7 milyona ulaşmaktadır.

İktisaden faal nüfusun söz konusu bu durumu gelişmekte olan ülkeler statüsündeki Türkiye'de istihdamın sektörel dağılımının arzu edilen düzeyde gelişme gösteremeyerek çalışanlarının önemli bir bölümünün üretken olmayan, verimsiz işlerde istihdam edildikleri ve sosyal güvenlikten yoksun oldukları anlaşılmaktadır. (Tablo-13)

TABLO: 13- İKTİSADEN FAAL NÜFUSUN İŞTEKİ DURUMU

YILLAR	ÜCRETLİLER (%)	İŞVERENLER (%)	KENDİ HESABINA ÇALIŞANLAR (%)	ÜCRETSİZ AİLE ÇALIŞANLARI (%)
1975	5.386.527 (31.02)	145.245 (0.84)	4.164.683 (23.98)	7.670.172 (44.16)
1980	6.162.002 (33.36)	176.459 (0.95)	4.277.257 (23.15)	7.859.506 (42.43)
1985	6.978.181 (33.95)	192.948 (0.94)	4.662.181 (22.68)	8.721.860 (42.43)

Kaynak: DİE

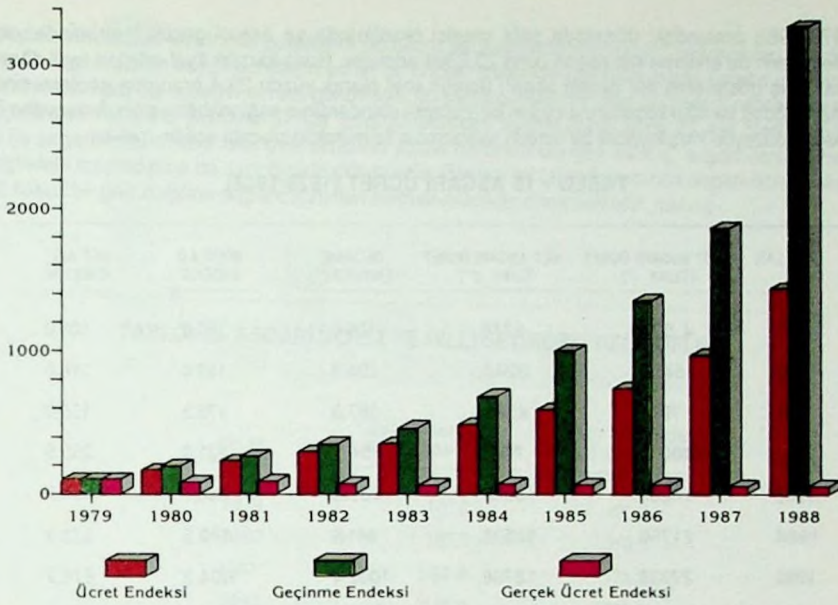
ÜCRETLERDEKİ GELİŞMELER

1980'li yıllarda uygulanan ekonomik politikalar "düşük ücret" temelinde başarı kazanmayı amaçlamıştır. Ücret gelirlerindeki reel aşınmanın temelini uygulamakta olan ekonomik politika yanı sıra işçi hak ve özgürlüklerinin kısıtlanması oluşturmuştur. Hızı her yıl giderek artan enflasyon ücretleri geriletmenin doğrudan aracı işlevini görmüş, yılbaşlarında siyasal iktidar tarafından beyan edilen enflasyon hedeflerine göre varolan yapı içerisinde belirlenen ücret zamları gerçekleşen enflasyonun altında kalmış ve bu durum ücret/fiyat ilişkisinin çalışanlar aleyhine gelişmesine yol açmıştır.

Bu durum bir ölçüde 1989 yılında aşılmış ve açıklanan enflasyon hedefinin gerçekleşen enflasyon oranının gerisinde kalması durumunda, aşın oranın ücretlere yansıtılması TÜRK-İŞ öncülüğünde yürütülen mücadele sonucu sağlanmıştır. Bu gelişmenin yanı sıra yaratılan gelirin belirli oranda ücretlere yansıtılması da diğer bir olumlu gelişme olmuştur.

Kuşkusuz ulaşılan düzey belirli bir dönemdeki yaşama standartlarının korunmasını sağlayacak ölçüdedir. Varolan ve gelişen olumsuz koşullar içinde ücretteki aşınma tam olarak giderilmek noktasına henüz ulaşılamamıştır. (Tablo-14)

GRAFİK: 8-1979-1988 DÖNEMİNDE ÜCRET-FİYAT İLİŞKİSİ

Asgari ücret, işçi ve ailesinin günün ekonomik ve sosyal koşullarına göre insanca yaşamasını mümkün kılacak, insanlık onuruyla bağdaşacak bir ücret düzeyini ifade etmektedir. Bu yapıyla asgari ücret esasında pazarlık konusu olmayıp, bilimsel, objektif ve güvenilir ölçülerle tesbit edilmesi gereken bir ücrettir. Ancak yapılan hesaplamalar, tesbit edilen asgari ücretin bu anlayışın dışında bir yaklaşımla zorunlu ihtiyaçları bile karşılamaktan uzak belirlendiğini ortaya koymaktadır.

TABLO: 14- 1979/1988 DÖNEMİNDE ÜCRET-FİYAT İLİŞKİSİ

YILLAR	ÜCRET ENDEKSİ	GEÇİNME ENDEKSİ (*)	GERÇEK ÜCRET ENDEKSİ
1979	100.00	100.00	100.00
1980	169.97	194.27	87.49
1981	242.26	267.34	90.62
1982	299.82	354.69	84.53
1983	360.36	466.03	77.33
1984	488.22	691.57	70.60
1985	595.44	1002.43	59.40
1986	738.54	1349.43	54.73
1987	969.86	1873.73	51.76
1988	1435.39	3285.84	43.68

Kaynak: DPT, DIE, HOTM,

* Geçinme endeksinde, (1979-1982) dönemi için Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, (1983-1988) dönemi için DIE verileri kullanılmıştır. Ücret endeksinin oluşturulmasında DPT verileri esas alınmıştır.

1979-1988 arasındaki dönemde gelir vergisi oranlarında ve asgari geçim indiriminde yapılan düzenlemelerin de etkisiyle net asgari ücret 23.2 kat artmıştır. Buna karşılık fiyat artışları aynı dönemde 32.2 kat artış göstererek ele geçen asgari ücretin reel olarak yüzde 29.4 oranında gerilemesine yol açmıştır. Çağdaş ve ülke koşullarına uygun bir yaşama standardının sağlanabilmesinin, herşeyden önce bunu asgari düzeyde karşılayacak bir ücretin sağlanması ile mümkün olacağı açıktır. (Tablo-15)

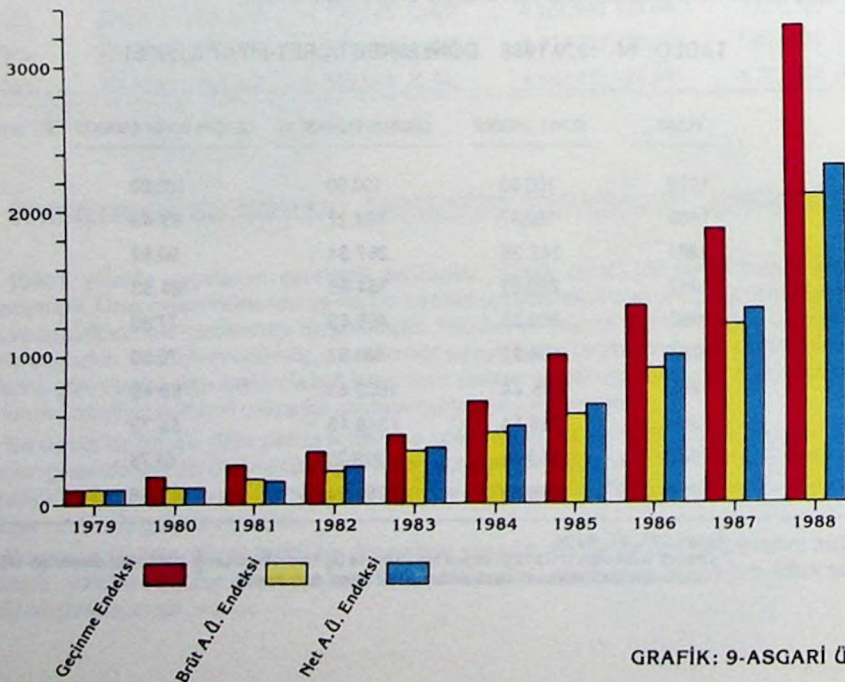
TABLO - 15 ASGARİ ÜCRET (1979-1988)

YILLAR	BRÜT ASGARİ ÜCRET (TL/AY (*))	NET ASGARİ ÜCRET (TL/AY (**))	GEÇİKME ENDEKSİ (**)	BRÜT A.Ü ENDEKSİ	NET A.Ü ENDEKSİ
1979	4.524.-	2778.-	100.0	100.0	100.0
1980	5400.-	3240.-	194.3	119.4	116.6
1981	7932.-	4389.-	267.3	175.3	158.0
1982	10000.-	7125.-	354.7	221.0	256.5
1983	16200.-	10686.-	466.0	358.1	384.7
1984	21750.-	14538.-	691.6	480.8	523.3
1985	27339.-	18798.-	1002.4	604.3	676.7
1986	41400.-	28037.-	1349.4	915.1	1009.3
1987	55088.-	36812.-	1873.7	1217.7	1325.1
1988	95813.-	64416.-	3285.8	2117.9	2318.8

Kaynak: HDTM-DİE

(*) Asgari ücretin yıllar itibarıyla brüt ve net aylık ortalaması, asgari ücretin yürürlük tarihi dikkate alınarak ağırlıklı olarak hesaplanmıştır.

(**) Geçim endeksinde; (1979-1982) dönemi için Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, (1983-1988) dönemi için DİE verileri kullanılmıştır.

Ancak sürdürülen ekonomik politikanın ücretlere yansımaları "asgari ücret" bakımından da izlenebilmektedir. Tesbit edilen asgari ücretlerin en az bir önceki dönemde cari olan asgari ücretin yaratılan gelir içindeki oransal payına eşdeğer olması gerekirken, bu sağlanamamıştır. Son on yıllık dönemde kişi başına milli gelir cari fiyatlarla yaklaşık 37 kat artış gösterirken asgari ücret artışı 21 kat olmuş, diğer bir ifade ile asgari ücret düzeyi milli gelir artışının yüzde 42 oranında geri kalmış, asgari ücretin yaratılan gelir içindeki oransal payı da aynı ölçüde düşmüştür. Böylesi bir tablo karşısında asgari ücret belirlemeleri ile hakça bir gelir dağılımı sağlandığını ileri sürmek mümkün olmamaktadır. (Tablo-16)

TABLO: 16- ASGARİ ÜCRET VE MİLLİ GELİRDEKİ GELİŞMELER

YILLAR	CARİ FİYATLARLA KİŞİ BAŞINA GSMH ENDEKSİ	BRÜT ORTALAMA ASGARİ ÜCRET ENDEKSİ
1979	100.0	100.0
1980	197.5	119.3
1981	284.8	175.3
1982	370.3	221.0
1983	477.6	358.0
1984	741.1	480.7
1985	1090.3	604.2
1986	1509.3	914.9
1987	2186.6	1217.4
1988	3658.7	2117.4

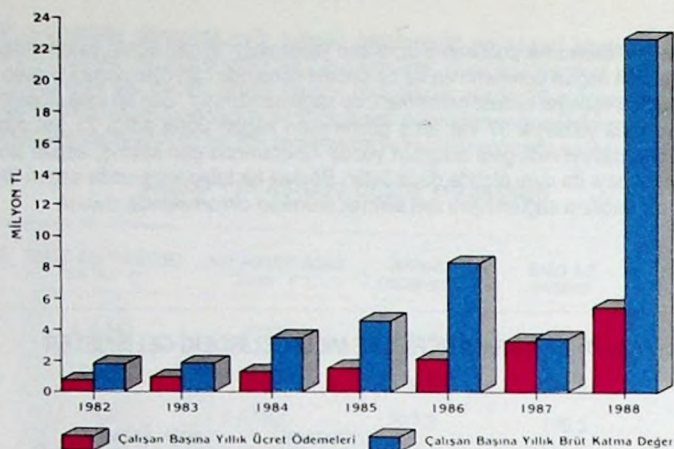
Kaynak: DİE

Enflasyonun kontrol altına alınmadığı geçirdiğimiz dönemde, yüksek oranlı fiyat artışlarının çalışanların gerçek ücretlerinde yaptığı aşınmanın benzeri olumsuzluklar işçi emekli aylıklarında da etkisini göstermiştir. 1980 yılında 10430.-lira olan ortalama işçi emekli aylığı 1988 yılı itibarıyla 14 kat artış göstererek 143.500.-liraya yükselmiş, anılan dönemde ise fiyatların 18 kat artış göstermesi zaten geçim sıkıntısı çeken işçi emeklilerini yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. (Tablo-17)

Son on yıldır Türkiye'de egemen olan ekonomik politikanın çalışma yaşamına yansıyan olumsuz yönlerinden birisi de, işçilerin tek geliri olan ücretlerinin ekonomik yapı içindeki konumunun değişmesidir. "Düşük Ücret" temelinde biçimlenen uygulamalar sonucu ücretlerde görülen reel aşınma, milli gelirden alınan ücret payındaki azalma, maliyet yapısının da değişmesi sonucunu doğurmuştur. Nitekim sanayi sektöründe ödenen ücretlerin toplam satış hasılatı içindeki payı, gerek kamu ve gerekse özel kesim itibarıyla bütün alt sektörlerde gerilemiştir. (Tablo-18)

Sanayi sektöründe çalışanlara yapılan yıllık ücret ödemeleri, çalışan başına düşen tutar bakımından yıllar itibarıyla reel olarak gerilemiştir. Kuşkusuz tabloda yer alan ücretler işçinin eline geçen miktarı yansıtmamaktadır. Ancak eğilimin ortaya konulması bakımından önemli sonuçlar vermektedir. Ülkemizde nisbeten yüksek ücretlerin alındığı 500 büyük firmada 1982-1988 döneminde kamu-özel toplamı olarak ücret ödemeleri 7.3 kat artış gösterirken, fiyatlardaki artış 9.3 kattır. Öte yandan çalışan başına yaratılan katma değer aynı dönemde 12.5 kat artmıştır. Kamu kesimindeki verimlilik artışının özel kesimden

GRAFİK: 10-ÇALIŞAN BAŞINA YILLIK ÜCRET ÖDEMELERİ VE KATMA DEĞER

TABLO: 17 - İŞÇİ EMEKLİ AYLIKLARI (TL/AY)

TARİH	ASGARİ	ORTALAMA	AZAMI
1.3.1980 - 28.2.1981	8.275	10.430	12.580
1.3.1981 - 31.1.1982	9.325	13.000	16.675
1.2.1982 - 28.2.1982	9.850	13.525	17.200
1.3.1982 - 31.12.1982	11.320	15.730	20.140
1.1.1983 - 31.12.1983	16.424	21.422	26.420
1.1.1984 - 30.6.1984	22.490	28.370	34.250
1.7.1984 - 31.12.1984	24.157	30.037	35.917
1.1.1985 - 30.6.1985	29.094	38.110	47.126
1.7.1985 - 31.12.1985	32.813	42.417	52.021
1.1.1986 - 30.6.1986	38.736	49.712	60.688
1.7.1986 - 31.12.1986	45.172	57.324	69.476
1.1.1987 - 30.6.1987	56.340	72.741	88.680
1.7.1987 - 31.12.1987	68.300	85.695	102.600
1.1.1988 - 30.6.1988	94.160	114.740	135.320
1.7.1988 - 31.12.1988	119.000	143.500	168.000
1.1.1989 - 30.6.1989	153.720	185.080	216.440
1.7.1989 -	240.450	290.675	340.900

- Aylık Bağlama oranı % 70 olarak alınmış ve Sosyal yardım zamları dahil edilmiştir.

yüksek olduğu sanayi sektöründe çalışanlar verimlilik artışından pay alamamışlardır. Ya da diğer bir ifade ile ücretlerin katma değer içindeki payında da geçirdiğimiz dönemde gerilemeler meydana gelmiştir.

Geçmiş dönemde sürdürülen ekonomik politikanın ücretlerle ilgili bir diğer boyutu da, kamu kesiminde ödenen kişi başına ücret miktarı ile özel kesimde ödenen ücret arasındaki ilişkinin değişime uğramasıdır.

(Tablo-19-20)

TABLO: 18 - SATIŞ HASILATI İÇİNDE ÜCRETİN PAYI (%)

SEKTÖRLER		1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1- Madencilik ve Taşocakçılığı	Toplam:	45.2	40.2	28.0	17.5	15.3	16.2	13.1
	Kamu :	46.6	41.5	31.0	18.4	16.4	17.1	13.5
	Özel :	14.0	15.6	6.6	9.5	9.0	10.8	10.4
2-Gıda İçki ve Tütün Sanayi	Toplam:	12.8	12.3	10.6	10.7	9.8	9.6	9.3
	Kamu :	19.3	19.6	18.2	13.7	12.2	12.6	12.1
	Özel :	8.2	7.7	6.3	6.1	6.1	5.4	6.1
3-Dokuma Giyim Eşyası Deri ve Ayakkabı Sanayi	Toplam:	17.5	15.5	13.7	12.9	10.7	9.6	11.3
	Kamu :	30.3	25.9	21.7	24.5	16.2	14.4	21.3
	Özel :	14.4	13.3	11.9	11.6	9.7	8.7	10.0
4-Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	Toplam:	10.8	-	10.0	4.8	6.5	6.5	8.4
	Kamu :	14.4	-	14.9	12.8	8.2	8.5	9.1
	Özel :	10.3	8.9	8.7	3.7	5.7	5.6	7.9
5-Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Mobilya Sanayi	Toplam:	16.4	13.4	12.7	11.1	10.3	8.4	8.4
	Kamu :	16.4	13.4	12.7	11.1	10.3	8.4	8.4
	Özel :	13.5	10.4	9.5	10.1	7.6	6.7	7.2
6-Kimya, Petrol Lastik ve Plastik Sanayi	Toplam:	3.3	3.3	2.1	2.1	2.7	2.8	3.1
	Kamu :	2.2	2.1	1.3	1.5	2.3	2.3	2.3
	Özel :	5.2	5.3	4.2	3.6	3.5	3.5	4.5
7-Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi Ürünleri	Toplam:	15.0	14.8	13.2	10.9	9.1	8.7	10.1
	Kamu :	16.5	17.1	16.5	10.4	8.1	8.5	9.7
	Özel :	14.7	14.2	12.6	11.0	9.4	8.8	10.1
8-Metal Ana Sanayi	Toplam:	18.6	14.5	11.9	9.0	7.6	8.1	7.1
	Kamu :	26.5	23.6	17.2	14.4	12.2	12.1	11.4
	Özel :	6.7	4.6	4.3	4.2	4.4	3.4	3.1
9-Metal Eya, Makinalar İlimi ve Mesleki Aletler Sanayi	Toplam:	17.1	12.6	9.0	8.2	8.9	8.2	8.9
	Kamu :	65.3	14.0	10.4	8.6	25.2	23.8	16.3
	Özel :	14.3	11.6	8.3	7.9	7.5	6.8	7.4
10-Otomotiv Endüstrisi	Toplam:	-	-	9.8	9.8	9.5	9.6	8.1
	Kamu :	9.0	8.3	8.0	7.9	7.3	6.6	6.3
	Özel :	9.0	8.3	8.0	7.9	7.3	6.6	6.3
11-Diğer İmalat Sanayi	Toplam:	-	-	-	-	-	-	-
	Kamu :	-	-	-	-	-	-	-
	Özel :	8.1	13.6	12.8	-	6.8	13.2	-
12-Elektrik	Toplam:	-	-	-	5.9	7.3	8.9	8.7
	Kamu :	-	-	-	6.2	7.7	9.4	6.8
	Özel :	-	5.5	1.2	2.5	2.8	4.1	4.9
TOPLAM SANAYİ SEKTÖRÜ								
	Toplam:	11.3	10.2	7.8	6.9	7.0	7.1	7.2
	Kamu :	13.0	11.7	8.1	7.1	7.7	8.3	7.7
	Özel :	9.8	8.9	7.5	6.8	6.3	6.2	6.7

TABLO: 19- ÇALIŞAN BAŞINA YILLIK ÜCRET ÖDEMELERİ

(Bin TL)

SEKTÖRLER	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1 Toplam :	734.7	885.8	1469.6	1580.0	1991.1	2987.4	4569.8
Kamu :	737.2	884.2	1467.8	1588.7	1972.6	2969.4	4475.0
Özel :	594.1	969.7	1532.5	1445.4	2218.8	3186.6	5792.1
2 Toplam :	639.3	818.7	1373.4	1659.8	2154.2	2810.4	4088.2
Kamu :	620.1	845.0	1687.5	1723.4	2213.3	2884.6	3787.8
Özel :	673.8	791.1	1052.9	1470.1	1989.9	3000.2	5025.5
3 Toplam :	574.1	744.2	991.6	1356.9	1907.3	2773.7	5130.6
Kamu :	665.5	788.0	1014.1	1416.9	1842.7	2755.0	5646.1
Özel :	537.4	727.7	983.1	1337.0	1953.7	2779.6	5012.2
4 Toplam :	699.9	-	820.2	1278.5	3721.4	3198.6	6607.6
Kamu :	626.0	-	778.0	1115.0	13306.4	4467.8	7643.0
Özel :	713.4	933.1	841.0	1372.2	2463.4	1850.6	6012.2
5 Toplam :	889.6	1002.8	1394.4	1835.3	2592.2	3646.5	5708.4
Kamu :	803.2	921.2	1345.8	1537.4	2367.4	3572.3	4457.9
Özel :	1156.9	1228.4	1521.0	2632.3	2940.8	3734.8	7170.3
6 Toplam :	985.2	1239.5	1867.4	1889.0	2951.2	5846.0	8698.4
Kamu :	966.1	1196.3	1978.8	1486.3	2654.8	6304.4	7713.6
Özel :	1000.4	1273.6	1791.1	2453.0	3404.8	5430.2	9940.1
7 Toplam :	911.7	863.6	1352.0	1799.3	2197.7	3409.7	6738.2
Kamu :	776.5	611.3	1132.1	1506.7	2157.6	3188.7	6754.5
Özel :	952.5	991.4	1425.5	1892.8	2206.3	3460.6	6735.0
8 Toplam :	964.4	1145.7	1511.7	2140.4	2867.6	4086.4	7282.2
Kamu :	977.1	1151.8	1506.9	2196.1	2857.6	4288.2	7490.6
Özel :	894.5	1113.2	1540.4	1989.0	2891.6	3409.3	6651.9
9 Toplam :	889.3	1041.4	1341.3	1933.9	2690.8	4182.8	6850.4
Kamu :	933.0	1083.4	1306.0	1704.5	2597.3	3776.1	6107.9
Özel :	878.1	1005.5	1363.6	2080.8	2728.0	4334.7	7259.2
10 Toplam :	-	-	1544.6	2025.8	2526.5	4175.7	6875.4
Kamu :	-	-	1643.4	1417.5	1674.0	3829.1	5373.5
Özel :	911.0	1270.3	1519.5	2554.8	3226.8	4393.9	7697.6
11 Toplam :	-	-	-	-	-	-	-
Kamu :	-	-	-	-	-	-	-
Özel :	1037.3	780.6	1043.0	-	1684.0	3821.5	-
12 Toplam :	-	-	-	1041.7	1341.5	2585.0	4101.5
Kamu :	-	-	-	1015.7	1311.7	2504.5	3967.9
Özel :	-	1312.9	1997.7	2727.2	3671.0	7620.2	10261.0
Sanayi Toplam :	773.2	944.6	1355.8	1616.3	2237.8	3426.6	5638.5
Kamu :	780.8	953.7	1448.2	1569.4	2099.3	3292.2	5050.3
Özel :	764.5	934.2	1265.1	1788.5	2421.9	3590.2	6372.3

Kaynak: ISO

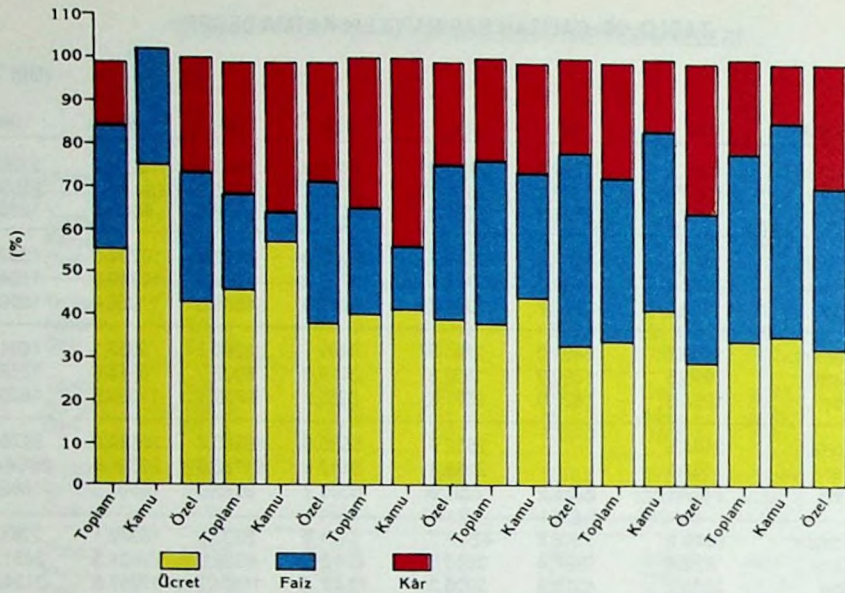
TABLO: 20- ÇALIŞAN BAŞINA YILLIK KATMA DEĞER

(Bin TL)

SEKTÖRLER	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
1	Toplam : 1021.6 Kamu : 1009.4 Özel : 1718.5	1622.3 1598.7 2896.3	3480.8 3401.5 6229.8	5410.8 5410.4 5417.4	6961.9 6783.2 9156.0	12233.9 12449.4 9846.5	21808.9 22503.3 12852.8
2	Toplam : 1419.0 Kamu : 1099.8 Özel : 1992.5	1497.5 1189.7 1974.7	2843.7 2388.0 3308.7	4002.0 3725.2 4827.9	7823.4 8296.4 6508.8	10704.0 10349.0 11936.8	13570.0 11648.9 19561.3
3	Toplam : 1186.5 Kamu : 993.5 Özel : 1264.3	1481.0 1090.9 1627.0	2291.5 1553.8 2571.6	3421.1 2419.3 3753.1	6280.5 5029.7 6709.4	9957.1 6518.6 11039.5	16917.2 12180.9 18005.7
4	Toplam : 2154.5 Kamu : 768.1 Özel : 2407.1	- - 2255.2	2552.6 2189.4 2731.9	5580.5 6582.8 5006.7	16560.4 81185.7 8078.3	14659.6 23381.0 10891.3	20766.8 28044.4 16624.1
5	Toplam : 1446.8 Kamu : 822.4 Özel : 3378.2	1308.8 327.4 4019.8	4242.7 3606.3 5900.3	5411.9 4240.6 8544.7	8303.3 6039.0 11814.1	15398.1 13804.3 17297.8	27618.1 24512.2 31248.8
6	Toplam : 4403.7 Kamu : 5684.9 Özel : 3385.3	5325.8 6757.0 4193.5	6273.7 6282.4 6267.8	5317.6 2741.0 8925.5	14187.1 14692.5 13413.7	25198.1 27433.6 23170.4	49308.9 54821.6 42357.3
7	Toplam : 2268.1 Kamu : 1624.7 Özel : 2462.2	2002.1 861.2 6995.3	4302.0 2611.2 4866.9	5881.5 4234.6 6407.8	10843.3 12025.4 10589.1	16335.4 14858.8 16676.1	26579.8 20518.1 27771.0
8	Toplam : 2058.3 Kamu : 1921.6 Özel : 2806.9	1659.4 1483.9 2589.1	3909.1 3619.0 5625.2	4389.5 3811.5 5961.1	8867.6 7679.9 11837.3	14942.1 15086.1 14459.4	26141.4 27847.4 20983.2
9	Toplam : 1873.5 Kamu : 1032.0 Özel : 2086.8	972.5 -1052.8 2704.3	3636.9 2878.3 4116.1	3869.6 -153.7 6440.0	5289.1 10348.4 8910.0	14664.0 6342.5 17771.3	20498.1 9544.8 26553.8
10	Toplam : - Kamu : - Özel : 301.5	- - 3649.9	4087.9 1873.2 4650.0	4425.4 1707.5 6788.6	6573.7 1880.7 10410.8	12022.9 4190.0 16953.8	25399.3 8488.2 34657.5
11	Toplam : - Kamu : - Özel : 3214.0	- - 2614.0	- - 3588.6	- - -	- - 8005.0	- - 8175.1	- - -
12	Toplam : - Kamu : - Özel : -	- - 4638.3	- - 11412.9	7585.7 7033.7 43386.4	7288.8 6742.0 50028.4	15955.0 15011.4 75043.2	29425.2 27986.3 95750.6
Sanayi	Toplam : 1829.6 Kamu : 1583.1 Özel : 2111.4	1909.1 1408.1 2476.3	3546.5 3150.5 3934.9	4627.6 3853.0 5699.9	8438.6 7831.3 9245.9	13583.8 12387.4 15039.6	22946.1 21382.8 24897.3

Kaynak: ISO

GRAFİK: 11-NET KATMA DEĞERİN BÖLÜŞÜMÜ

1980 sonrası dönemde uygulanan gelirler politikası yürütülen ekonomik politikanın gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanılmış ve emek gelirleri reel olarak azaltılırken sermaye gelirlerinin artırılması amaçlanmıştır.

Emek aleyhine gelişen gelir bölüşümündeki adaletsizlik, sanayi sektöründe yaratılan katma değer üretim faktörleri arasındaki dağılımında da görülmektedir. Kamu ve özel kesim toplamı olarak sanayi sektöründe yaratılan gelirden ücretin aldığı pay yıllar itibarıyla düşerken, faiz payı giderek artmış, kar payı ise ücret ve faiz gelirlerinin payına bağlı olarak farklılık göstermiştir. 1983 yılında sanayi kesiminde yaratılan net katma değerdeki emek gelirinin payı yüzde 56; faiz payı yüzde 29 ve kar payı yüzde 15 iken, bu dağılım 1988 yılı itibarıyla sırasıyla yüzde 34; yüzde 44 ve yüzde 22 olmuştur. (Tablo-21)

TABLO: 21- NET KATMA DEĞERİN BÖLÜŞÜMÜ (%)

YILLAR	ÜCRET			FAİZ			KAR		
	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel
1983	55	75	43	29	27	30	15	Zarar	27
1984	46	57	38	22	7	33	31	35	28
1985	40	41	39	25	15	36	35	44	24
1986	38	44	33	38	29	45	24	26	22
1987	34	41	29	38	42	35	27	17	35
1988	34	35	32	44	50	38	22	14	29

Kaynak: ISO

- Yuvarlamalar nedeniyle toplam 100 olmayabilir. Ayrıca Net Katma Değer içinde kira payı çok düşük olduğundan tablo dışı bırakılmıştır.

Enflasyon hızının kontrol altına alınıp, "makul" düzeye indirilmesi, uygulanmakta olan ekonomi politikasının başlıca amacı olarak gösterilmiştir. Ancak 1980'li yıllarda Türkiye gündeminden eksilmeyen sorunların başında enflasyon gelmiştir. Son on yıllık dönem içinde ortalama fiyat artışları yüzde 45-50 oranında gerçekleşmiş ve geçtiğimiz iki yılda artma eğilimi göstererek yüzde 70-80 oranından üçlü rakamla ifade edilebilecek düzeye ulaşmıştır.

Enflasyonun böylesine sürekli ve yüksek oluşu, zaman zaman belirli nedenlere bağlanmış, kimi zaman mevsim koşullarının olumsuzluğu ya da DÇM borçları ön plana çıkarılmış, kimi kez de halkın fazla harcama yaptığı ileri sürülmüş ya da ekonomik büyümenin kaçınılmaz bedeli olarak siyasal iktidar tarafından gösterilmek istenmiştir.

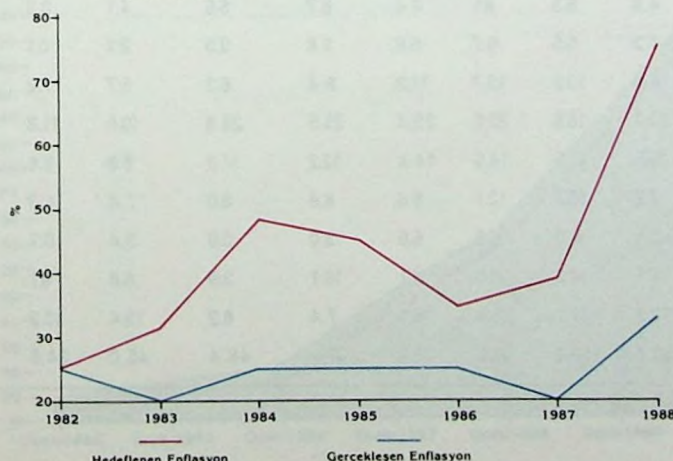
Siyasal iktidar tarafından öngörülen hedefin çok üzerinde gerçekleşen ve hızı her yıl büyük değişiklik gösteren enflasyon, reel ücretlerin geriletilmesinde doğrudan araç işlevini görmüştür. 1980 başından beri her yıl gerçekleştirilemeyecek kadar düşük bir enflasyon oranı öngörerek ücret artışları için gösterge verilmiş ve fakat gerçekleşen enflasyon oranı çok daha fazla olmuştur. 1987 yılında yüzde 25; 1988'de yüzde 33 ve 1989'da yüzde 38 düzeyinde gerçekleşmesi hedeflenen fiyat artışları, ilk iki yıl sırasıyla yüzde 38.9 ve yüzde 75.4 olarak gerçekleşmiş, 1989 yılının şimdiye kadar tesbit edilen verileri ise, bu oranın geçen yıldan daha yüksek düzeyde olacağını ortaya koymuştur.

Ülkemizde yaşanan enflasyon olgusunun yapısal özellik kazandığı ve gerisinde siyasal iktidarın uyguladığı modelin bulunduğu görülmektedir. Enflasyon, siyasal iktidar tarafından büyümenin itici gücü olarak kullanılmaktadır. (Tablo-22)

TABLO: 22-HEDEFLLENEN VE GERÇEKLEŞEN ENFLASYON ORANLARI (%)

Yıllar	Hedeflenen enflasyon	Gerçekleşen Enflasyon
1981	-	26.8
1982	25	25.2
1983	20	31.4
1984	25	48.4
1985	25	45.0
1986	25	34.6
1987	20-25*	38.9
1988	33-48*	75.4

* 1987 ve 1988 yıllarındaki hedeflenen enflasyon oranları, yıl içindeki ikinci hedefi de kapsamaktadır.

GRAFİK: 12- HEDEFLLENEN VE GERÇEKLEŞEN ENFLASYON ORANLARI

Türkiye, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'ne (OECD) üye ülkeler arasında enflasyon oranı en yüksek ülke durumundadır. 1983'ten itibaren OECD ülkelerinde enflasyonda bir düşme eğilimi görülürken, Türkiye'de ise aynı tarihten itibaren yüksek artışlar dikkati çekmektedir. 1988 yılı itibarıyla, enflasyonun nispeten yüksek olduğu ülkelerdeki enflasyon oranı Portekiz'de yüzde 9.7, Yunanistan'da yüzde 13.5 ve İzlanda'da yüzde 25.7 olurken, Türkiye'de bu oran yüzde 75.4'tür. Bir başka deyişle genelde OECD ülkelerinin bir yıllık enflasyon oranları Türkiye'nin yaklaşık olarak bir aylık enflasyon oranına eşit olmaktadır. (Tablo-23)

TABLO: 23-OECD ÜLKELERİNDE TÜKETİCİ FİYATLARI (%)

ÜLKE	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
ABD	11.3	13.5	10.3	6.1	3.2	4.3	3.5	1.9	3.7	4.1
JAPONYA	3.6	8.0	4.9	2.6	1.8	2.3	2.0	0.4	-0.2	0.5
ALMANYA	4.1	5.5	6.3	5.3	3.3	2.4	2.2	-0.2	0.2	1.2
FRANSA	10.8	13.6	13.4	11.8	9.6	7.4	5.8	2.7	3.1	2.7
ITALYA	14.8	21.2	17.8	16.6	14.6	10.8	9.2	5.9	4.7	5.0
İNGİLTERE	13.4	18.0	11.9	8.6	4.6	5.0	6.1	3.4	4.2	4.9
KANADA	9.2	10.2	12.5	10.8	5.8	4.3	4.0	4.2	4.4	4.0
AVUSTURYA	3.7	6.4	6.8	5.4	3.3	5.6	3.2	1.7	1.4	2.0
BELÇİKA	4.5	6.6	7.6	8.2	7.7	6.3	4.9	1.3	1.6	1.2
DANİMARKA	9.6	12.3	11.7	10.1	6.9	6.3	4.7	3.6	4.0	4.6
FİNLANDİYA	7.5	11.6	12.0	9.6	8.3	7.1	5.9	2.9	4.1	5.1
YUNANİSTAN	19.0	24.9	24.5	21.0	20.2	18.4	19.3	23.0	16.4	13.5
İZLANDA	44.1	57.5	51.6	49.1	86.5	30.9	31.9	22.2	18.3	25.7
İRLANDA	13.3	18.2	20.4	17.1	10.5	8.6	5.4	3.8	3.2	2.1
LÜKSEMBURG	4.5	6.3	8.1	9.4	8.7	5.6	4.1	0.3	-0.1	1.4
HOLLANDA	4.2	6.5	6.7	5.9	2.8	3.3	2.2	0.1	-0.7	0.7
NORVEÇ	4.8	10.9	13.7	11.3	8.4	6.3	5.7	7.2	8.7	6.7
PORTEKİZ	23.9	16.6	20.0	22.4	25.5	28.8	19.6	11.8	9.4	9.7
İSPANYA	15.6	15.6	14.5	14.4	12.2	11.3	8.8	8.8	5.3	4.8
İSVEÇ	7.2	13.7	12.1	8.6	8.9	8.0	7.4	4.3	4.2	5.8
İSVİÇRE	3.6	4.0	6.5	5.6	3.0	3.0	3.4	0.7	1.5	1.8
AVUSTURALYA	9.1	10.2	9.6	11.1	10.1	3.9	6.8	9.1	8.5	7.2
Y. ZELANDA	13.8	17.1	15.4	16.1	7.4	6.2	15.4	13.2	15.7	6.4
TÜRKİYE	58.7	110.2	36.6	30.8	31.4	48.4	45.0	34.6	38.9	75.4

Kaynak: OECD

DÖRT KİŞİLİK AİLENİN GIDA HARCAMASI

Uygulanmakta olan ekonomik politika dar ve sabit gelirli geniş halk kesimlerini daha da yoksullaştırmaktadır. "Ekonominin gereği" diye birçok temel mal ve hizmetlerin fiyatlarına yapılan zamlarla çalışanların geçim koşulları daha da ağırlaşmıştır.

Hızlı ve düzensiz fiyat artışlarının sağlıklı bir ekonomik yapının en belirgin göstergesi olduğu açıktır. Ama daha da önemlisi, dar ve sabit gelirli kesimin gerçek gelirlerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler nedeniyle sosyal yapıdaki dengesizliklerin kaynağı olduğudur.

Gelir düzeyinin düşük ve gelir dağılımının dengesiz olduğu ülkemizde yapılan harcama, çağdaş ve uygar, insanlık onuruyla bağdaşan bir yaşamın gerektirdiği ölçüde değil, gelirin elverdiği imkanlarla yapılmak durumunda olmaktadır.

Aile bütçesi içinde önemli bir ağırlığı bulunan "gıda harcaması" bu çerçevede önemli bir gösterge olmaktadır. Çalışanların fizyolojik ihtiyaçları ile tutarlı, yeterli ve dengeli beslenmeyi karşılayacak harcama tutarı, ekonomik uygulamaların etkisiyle ortalama aylık gelir düzeyine ulaşmaktadır.

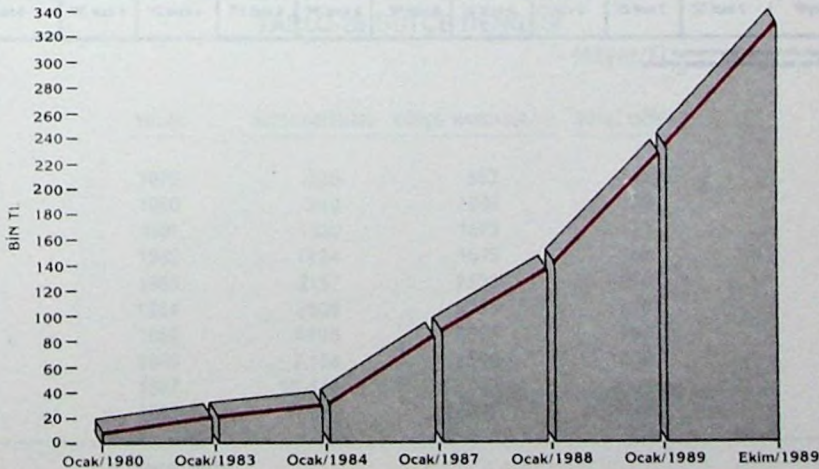
TÜRK-İŞ ARAŞTIRMA MERKEZİ tarafından yapılan ve Ankara'da yaşayan dört kişilik ailenin dengeli beslenmesini sağlayacak asgari gıda harcaması tutarını gösteren hesaplamalar, yüksek ve düzensiz fiyat artışlarının çalışan kesimin satınalma gücünü olumsuz etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Yapılan hesaplamalara göre, asgari gıda harcaması tutarı Ocak/1980 - Ocak/1984 arasında 3.8 kat, Ocak/1984 - Ekim/1989 arasında ise 11 kat artmıştır. "24 Ocak Kararları"nın uygulandığı 1980 Ocak'tan Ekim/1989'a kadar olan dönemde ise gıda harcaması tutarı 41 kat artış göstermiştir.

(Tablo-24)

TABLE: 24- DÖRT KİŞİLİK AİLENİN GIDA HARCAMASI

Yıllar	Gıda Harcaması (TL/AY)
OCAK/1980	7.877.-
OCAK/1983	20.705.-
OCAK/1984	29.609.-
OCAK/1987	86.028.-
OCAK/1988	137.202.-
OCAK/1989	228.855.-
EKİM/ 1989	325.761.-

Kaynak: Türk-İş Araştırma Merkezi

GRAFİK: 13-DÖRT KİŞİLİK AİLENİN GIDA HARCAMASI

SEÇİLMİŞ GIDA MADDELERİ İÇİN ÇALIŞILMASI GEREKEN SÜRELER

Uygulanmakta olan ekonomik politikaların çalışanlara, dar ve sabit gelirli kesimlere olumsuz yansımalarının somut göstergelerinden biri de ücret-fiyat alanında görülen değişimlerdir. Fiyatlarda görülen sürekli artış, ücretlerini aynı şekilde artıramayan geniş halk kesimlerinin satınalma gücünü geriletirmektedir. Sonuçta çalışanlar fiyat artışlarını geriden izlemekte ve ücretlerin satınalma gücü düşerek yaşama düzeyleri gerilemektedir.

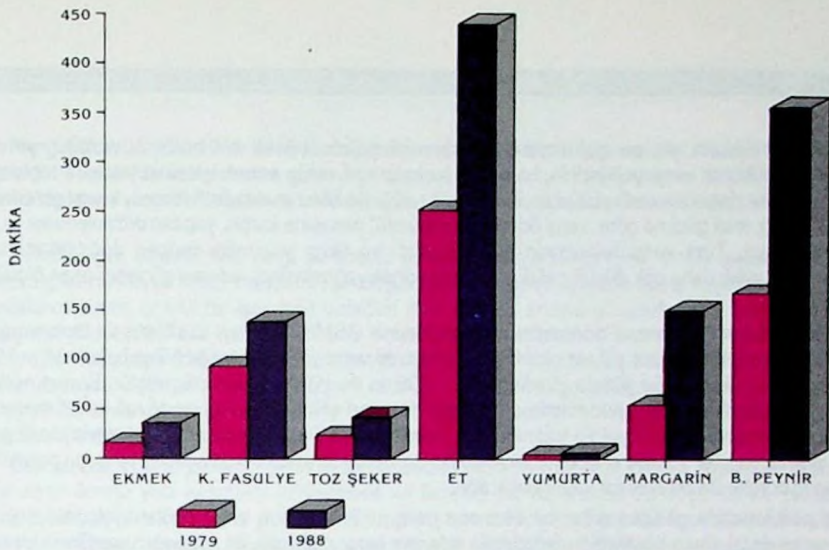
Ücret gelirlerinin alım gücündeki azalmanın bir göstergesi bir kısım temel tüketim mallarını satın alabilmek için çalışılması gereken süredir. Ülkemizde görülen yüksek enflasyon karşısında yetersiz kalan ücretlerdeki artışlar sonucunda, temel gıda maddelerini satın alabilmek için çalışılması gereken süre artmaktadır. Ortalama günlük ücretle, 1979 yılında bir kilogram ekmek almak için 17 dakika çalışılırken bu süre 1983'de 24, 1988'de 38 dakikaya yükselmiştir. Aynı biçimde 1988 yılında bir kilogram et almak için 7 saat 22 dakika; beyaz peynir için 6 saat; margarin için 2 saat 34 dakika çalışılması gerekmektedir. (Tablo-25)

TABLO-25-SEÇİLMİŞ GIDA MADDELERİ İÇİN ÇALIŞILMASI GEREKEN SÜRELER

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Ekmek	17'	21'	20'	26'	24'	26'	29'	27'	29'	38'
K. Fasulye	1 saat 34'	1 saat 11'	1 saat	1 saat 41'	1 saat 27'	1 saat 11'	1 saat 43'	2 saat 28'	3 saat 9'	2 saat 21'
Toz Şeker	25'	42'	47'	48'	41'	37'	40'	42'	40'	44'
E1	4 saat 14'	4 saat 59'	4 saat 1'	4 saat 25'	4 saat 38'	4 saat 24'	5 saat 17'	5 saat 10'	6 saat 45'	7 saat 22'
Yumurta	6'	6'	6'	7'	6'	7'	6'	6'	7'	8'
Margarin	58'	1 saat 28'	1 saat 26'	1 saat 35'	1 saat 32'	2 saat 27'	2 saat 42'	2 saat 13'	2 saat 11'	2 saat 34'
B. peynir	2 saat 52'	3 saat 21'	3 saat 1'	3 saat 37'	3 saat 19'	3 saat 34'	4 saat 17'	4 saat 21'	4 saat 39'	6 saat

- D.E. İstatistik ve Planlama Fiyatları İktisadiyatı.
- DPT Türkiye Geneli İgç Ücretleri anketi sonucunda.

GRAFİK: 14- SEÇİLMİŞ GIDA MADDELERİ İÇİN
ÇALIŞILMASI GEREKEN SÜRELER

BÜTÇE DENGESİ

Devlet bütçesi, genel bir ifadeyle siyasal iktidarın belli bir dönemde yapmayı düşündüğü hizmetler ile bu hizmetlerin yerine getirilmesini sağlayacak kaynakları gösteren yazılı bir belgedir. 1980'den bu yana Türkiye'de uygulanan maliye politikalarının öncelikli olarak istikrar amacıyla bütçe dengesinin korunmasına yönelik olduğu bilinmektedir. Ancak bütçe hazırlıkları sırasında enflasyon oranı ve harcama rakamlarının düşük, gelir rakamlarının yüksek belirlenmesi bütçelerin işlerliğini ortadan kaldırmaktadır. Bunun kaçınılmaz sonucu ise gerçekleşen yüksek bütçe açıklarıdır. Bütçe açıklarının kontrol edilememesi, kamu kesiminden kaynaklanan enflasyonist baskıyı arttıran bir unsurdur. Bütçe açığının finansmanı için vergi gelirlerinin etkin bir biçimde arttırmak yerine borçlanma olgusunun tercih edilmesi gelir dağılımını bozan bir unsur olmak yanı sıra ilkerki dönem bütçelerini gerek borcun ana para ve gerekse faiz ödemeleri itibarıyla ipotek altına alan bir gelişmedir. Bütçe açığının KİT ürünlerine yapılan yüksek oranlı zam vergi ile bir ölçüde kapatılmasına yönelik siyasal iktidar yaklaşımı ise geniş halk kesimlerini olumsuz yönde etkileyen bir diğer sonuç olmaktadır. (Tablo-26)

TABLO-26 BÜTÇE DENGESİ

- Milyar/TL

YILLAR	BÜTÇE GELİRLERİ	BÜTÇE HARCAMALARI	BÜTÇE DENGESİ
1979	525	567	- 42
1980	940	1069	- 129
1981	1330	1503	- 173
1982	1424	1575	- 151
1983	2157	2533	- 376
1984	2806	3785	- 979
1985	4608	5395	- 787
1986	7.154	8560	- 1406
1987	10.445	13.043	- 2598
1988	17.831	21.271	- 3440

Kaynak: HOTM

Kamu görevlerinin yerine getirilmesi için gerekli gelirin büyük bir bölümü vergiler yoluyla sağlanmaktadır. Ancak vergi gelirlerinin, kamu harcamalarını finanse etmek işlevinin yanısıra toplumun çeşitli kesimlerine dağıtılan mali yükün ölçütü olma özelliği de bulunmaktadır. "Herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlü" olmasına karşın, yapılan düzenlemeler ile ortaya çıkan sonuç, Türk vergi sisteminin adil olmadığı ve vergi yükünün dengeli dağıtılmadığıdır. Türkiye'de vergi yükü daha çok düşük gelirli gruplar üzerinde yoğunlaşmış, ödeme güçlerini aşan ölçülere ulaşmıştır.

Özellikle 1984 yılı ve sonrası dönemde, vergi gelirlerinin GSMH'daki payı azaltılmış ve toplanmayan bu verginin yerine iç borçlanma yoluna gidilmiştir. Türkiye'de vergi yükü konsolide bütçe bakımından 1981 yılında yüzde 18.2 iken, 1984 yılında yüzde 12.9'a, 1988'de ise yüzde 13.8'e düşmüştür. Bunun nedeni Türkiye'de, ekonomik ve politik nedenlerle sermayeye tanınan çok geniş vergi muafiyeti ve istisnalar olmaktadır. Bu geniş vergi muafiyet ve istisnaları nedeniyle devlet, kamu harcamalarını karşılayacak gelir sağlama işlevini vergiler yoluyla elde edememektedir. Son yıllarda artan bütçe açıkları ve buna paralel olarak artan iç borçlar da bu sonucu kanıtlamaktadır.

Vergi politikasında görülen diğer bir olumsuz gelişme ise toplam vergi gelirleri içindeki dolaylı-dolaysız vergi dağılımının gösterdiği değişimdir. izlenen vergi politikası ile, dolaysız vergilerin toplam vergi gelirlerindeki payı azaltılmış ve dolaylı vergilerin payı arttırılmıştır. 1981'de toplam vergi gelirlerinde yüzde 64.5 olan dolaysız vergilerin payı 1984'de yüzde 58.2'ye, 1988'de ise yüzde 46.5'a inmiştir; aynı yıllarda dolaylı vergilerin payı ise sırasıyla yüzde 35.5, yüzde 41.8, yüzde 53.5 olmuştur. Yüksek gelirli kesimlerin daha yüksek oranda vergilendirilmelerine imkan veren dolaysız vergilerin yerini dolaylı vergilerin alması, vergi adaletsizliğini arttıran bir unsurdur.

Dolaysız vergi gelirleri, büyük ölçüde gelir ve kurumlar vergisine dayandırılmıştır. 1980'li yılların ikinci yarısında gelir vergisinin yüzde 60'tan fazlasını ücretli-maaşlı kesim ödemek durumunda kalmıştır. Öte yandan sağlanan geniş muafiyet ve istisnalar kurumlar vergisi hasılatının toplam vergi geliri içindeki payını düşürmüştür.

1980'li yıllarda emek aleyhine dönmüşen vergi dağılımının daha dengeli ve adil olması bakımından kesinlikle ciddi ve acil vergi düzenlemelerine ihtiyaç vardır. (Tablo-27)

TABLO : 27- TOPLAM VERGİ GELİRLERİ (%)

YILLAR	GSMH İÇİNDE VERGİ	DOLAYSIZ VERGİLER	DOLAYLI VERGİLER	TOPLAM VERGİ GELİRLERİ
1979	18.4	58.2	41.8	100
1980	16.9	62.7	37.3	100
1981	18.2	64.5	35.5	100
1982	17.9	63.1	36.9	100
1983	16.8	59.4	40.6	100
1984	12.9	58.2	41.8	100
1985	13.8	47.7	52.3	100
1986	15.2	52.0	48.0	100
1987	15.5	49.6	50.4	100
1988	13.8	46.5	53.5	100

Kaynak: Maliye ve Gümrük Bakanlığı

ÜCRETEN KESİNTİLER

Vergi yükünün adeletli ve dengeli dağılımının bir ölçütü hiç kuşkusuz ülkemizdeki gelir dağılımının yapısıdır. Ancak "az kazananın çok vergi" siyasal iktidarın tercihi yansıtan bir politika olmaktadır. Çünkü toplanan verginin dağılımına bakıldığında, ağır yükün çalışanlar tarafından taşındığı görülmektedir.

Bilindiği gibi ülkemizdeki vergi ve sosyal güvenlik primleri kesintileri, emek gelirlerinin büyük bir kısmını götürmekte ve hayat standartlarını en düşük fiziksel geçim düzeyinin altına düşürmektedir. Evli ve iki çocuklu ortalama ücretli bir işçi, brüt gelirden gelir vergisi, sosyal güvenlik primi kesintisinden sonra maaşının yüzde 68.7'sini net gelir olarak evine götürebilmektedir. Bu oran itibarıyla Türkiye OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında brüt ücretten en fazla kesinti yapılan ülkelerin başında gelmektedir. Bir başka ifadeyle, Türkiye'de 2 çocuklu evli ortalama ücretli bir işçi söz konusu kesintiler için 113 gün çalışmak zorunda kalmaktadır. Gerçekte ücret vergilerinin egemen olduğu bir gelir vergi sisteminin vergi adaletini sağlayamadığı açık bir şekilde ortadadır.

Öte yandan sosyal güvenlik kesintisi de ülkemizde oldukça yüksektir. Durum böyle iken siyasal iktidar tarafından ücrete yeni kesintiler getirilmekte ve ücretler bu yolla daha da düşürülmek istenmektedir. Oysa yapılmak gereken, ücret gelirlerini arttırmak yanısıra ücretten yapılan kesintilerin daha da düşük düzeyde tutulması olmalıdır. Kuşkusuz sosyal huzurun sağlanması gelir dağılımının yanısıra, vergide de adaletin gerçekleştirilmesiyle mümkündür. (Tablo-28)

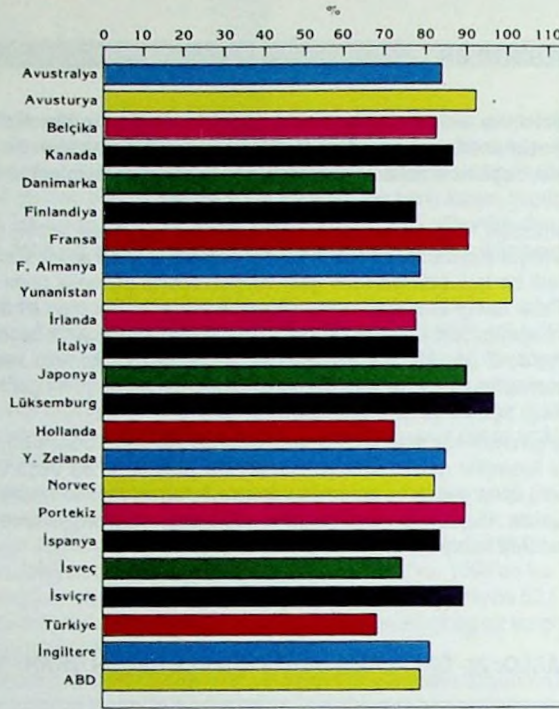
TABLO: 28- ORTALAMA ÜCRETEN ELE GEÇEN ORAN (*)

	1984	1985	1986	1987
AVUSTRALYA	86.7	85.5	84.5	84.1
AVUSTURYA	90.4	91.4	90.0	92.7
BELÇİKA	82.2	81.5	82.3	82.7
KANADA	90.2	89.0	87.8	86.9
DANİMARKA	64.8	64.1	63.3	67.8
FİNLANDİYA	78.5	77.4	78.4	77.7
FRANSA	92.5	92.3	91.6	90.7
F. ALMANYA	77.4	76.9	79.1	78.8
YUNANİSTAN	102.4	101.5	100.7	101.6
İRLANDA	79.3	78.6	79.3	78.0
İTALYA	86.2	81.9	84.7	78.5
JAPONYA	90.4	90.2	90.0	90.3
LÜKSEMBURG	94.2	94.5	95.8	97.2
HOLLANDA	71.1	72.8	73.5	72.8
Y. ZELANDA	83.9	84.5	83.3	85.3
NORVEÇ	83.1	83.3	82.4	82.9
PORTEKİZ	86.4	87.8	91.5	90.2
İSPANYA	86.2	86.7	84.8	84.4
İSVEÇ	72.6	75.4	74.2	74.8
İSVİÇRE	87.9	89.4	89.9	90.0
TÜRKİYE	66.3	68.9	68.7	68.7
İNGİLTERE	81.6	81.5	81.7	82.1
ABD	78.1	77.7	80.4	79.5

Kaynak: OECD

(*) Brüt gelirden gelir vergisi, sosyal güvenlik primi v.b. kesintisinden sonra ele geçen net gelir.

GRAFİK: 15-ORTALAMA ÜCRETEN ELE GEÇEN ORAN

EĞİTİM VE SAĞLIK HARCAMALARI

Siyasal iktidar tarafından uygulanmakta olan sosyal ve ekonomik politikalar sonucunda eğitim, sağlık gibi sosyal nitelikli kamu harcamaları azaltılmış ve alt orta gelir gruplarının bu harcamalardan elde edileceği en büyük yarar 1980'den sonra izlenen politikalarla sınırlandırılmıştır.

Toplum sağlığının ülkenin geleceğiyle olan yakın bağlantısı nedeniyle kişisel hak olan sağlık son yüzyılda "sosyal bir hak" olarak kabul edilmekte ve dolayısıyla sağlık alanının devlet tarafından düzenlenmesi temel esas olmaktadır. Bu alanda devletin devredilemez bir sorumluluğu bulunmaktadır. Oysa 80'li yıllarda insan faktörünü dışlayan sosyal ve ekonomik politikalar, her alanda olduğu gibi sağlık alanında da sürdürülmek istenmektedir.

Geniş halk kesimleri aleyhine olan bu uygulama ile sağlık alanında uygulanmak istenen, devletin bu alandaki sorumluluğunun asgariye indirilmesidir. Böylece sağlık hizmetlerinin piyasa ekonomisi kuralları içinde girdi-çıkı, kâr-zarar kavramları ile düzenlenmesi esas alınmaktadır. Bütçelerden sağlık için ayrılan paylar ile bu paylardaki düşüşler bunu doğrulamaktadır. Sağlık harcamalarının bütçe içindeki payı 1979 yılında yüzde 4.1 iken, 1988 yılında yüzde 2.9'a düşmüştür. Bu oran, Dünya Bankası verilerine göre alt-orta gelirli ülkeler ortalaması olarak yüzde 4'tür. Ayrıca bu oran bile ülkemiz koşulları gözününe alındığında yetersiz olmaktadır.

Aynı biçimde eğitim alanında izlenen politikalarda da benzeri gelişmeler görülmektedir. Bir yandan hızla artan nüfus, diğer yandan kamu harcamalarındaki gerileme eğitimin kalitesini düşürdüğü gibi hizmetin yayılmasını da geriletmiştir. Kamu harcamalarında eğitimin payı 1988 yılında yüzde 12.4 tür. Bu oran Dünya Bankası verilerine göre alt-orta gelirli ülkeler ortalaması olarak yüzde 14.3'dür. Eğitimin ülkemizin toplumsal ve ekonomik kalkınmasının sağlamak doğrultusunda en etkin araçların başında olduğu dikkate alındığında, eğitime gereken önemin yeterince verilmediği anlaşılmaktadır.

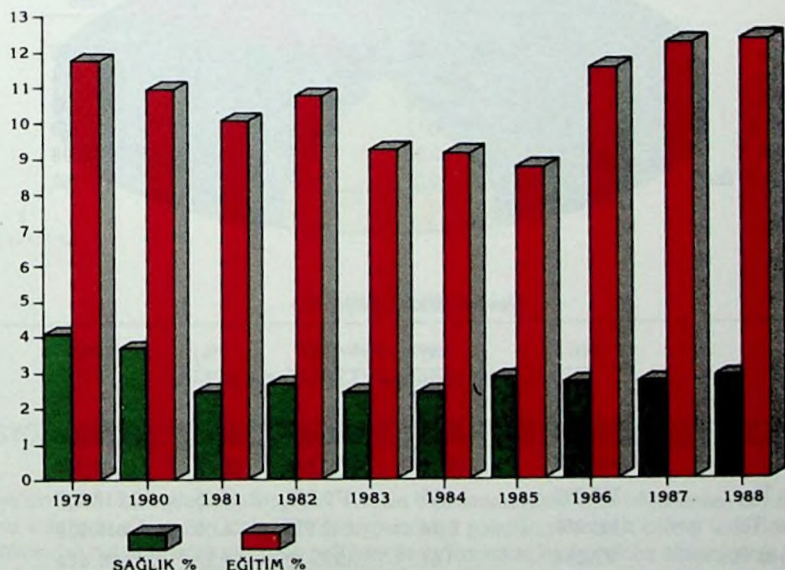
Kısacası, kamu harcamalarının geçirdiği değişim, doğrudan ya da dolaylı yoldan olsun çalışanların geleceğini ve refahını olumsuz yönde etkileyen bir nitelik taşımaktadır. (Tablo-29)

TABLO: 29 BÜTÇEDE SAĞLIK VE EĞİTİME AYRILAN PAYLAR (%)

YILLAR	SAĞLIK	EĞİTİM
1979	4.1	11.8
1980	3.7	11.0
1981	2.5	10.1
1982	2.7	10.8
1983	2.5	9.3
1984	2.5	9.2 (*)
1985	2.9	8.8 (*)
1986	2.8	11.6 (*)
1987	2.8	12.3 (*)
1988	2.9	12.4 (*)

Kaynak: DİE

(*) 1984-1988 dönemi Millî Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanlığı Bütçe giderleridir.

GRAFİK: 16-BÜTÇEDE SAĞLIK VE EĞİTİME AYRILAN PAYLAR

Sürdürülen yüksek faiz politikasının tasarruf sahibini koruyan ve tasarrufu arttıran bir düzenleme olduğu siyasal iktidar tarafından ileri sürülmekte ve "sosyal adaletçi" yönü bu yolla da vurgulanmak istenmekle beraber, bu savların çalışanlar açısından doğru ve kabul edilebilir olması mümkün değildir. Çünkü faiz gelirlerinden yararlananların büyük bölümü dar gelirli kesimler değil, mevcut adaletsiz ekonomik düzende servet sahibi olanlardır.

Özellikle 1984 yılı ve sonrası dönemde siyasal iktidarın vergi gelirlerini arttırmak yerine iç borçlanma yoluna gitmesi faizleri arttıran bir unsur olmuş ve bunun sonucu faiz gelirlerinin milli gelirden aldığı pay yükselmiştir.

Bankalardaki vadeli tasarrufun dağılımı bu gelişmeyi ortaya koymaktadır. Örneğin 1988 yılı itibarıyla milli ticaret bankalarında vadeli hesabı bulunanların yüzde 91'inin hesabı üç milyon liranın altındadır ve toplam vadeli mevduatın yüzde 40'ına sahip bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle belirli bir azınlığın faiz gelirlerinden aldığı yüksek pay bu alanda izlenen politikanın kimin yararına olduğunun açık bir göstergesi olmaktadır. (Tablo-30)

TABLO:30- VADELİ TASARRUFUN DAĞILIMI

Hesap Büyüklüğü	Hesap Sayısı					
	1986	(%)	1987	(%)	1988	(%)
0-3 Milyon TL.	7.563.443	94.32	6.634.386	93.36	7.832.189	91.22
3-6 Milyon TL.	362.141	4.52	374.379	5.27	491.044	5.72
6-20 Milyon TL.	82.078	1.02	87.413	1.23	217.265	2.53
20-50 Milyon TL.	9.722	0.12	7.353	0.10	36.878	0.40
50-100 Milyon TL.	1.157	0.02	1.851	0.03	6.498	0.08
100.... Milyon TL. üzeri	607	0.01	1.129	0.02	2.193	0.03

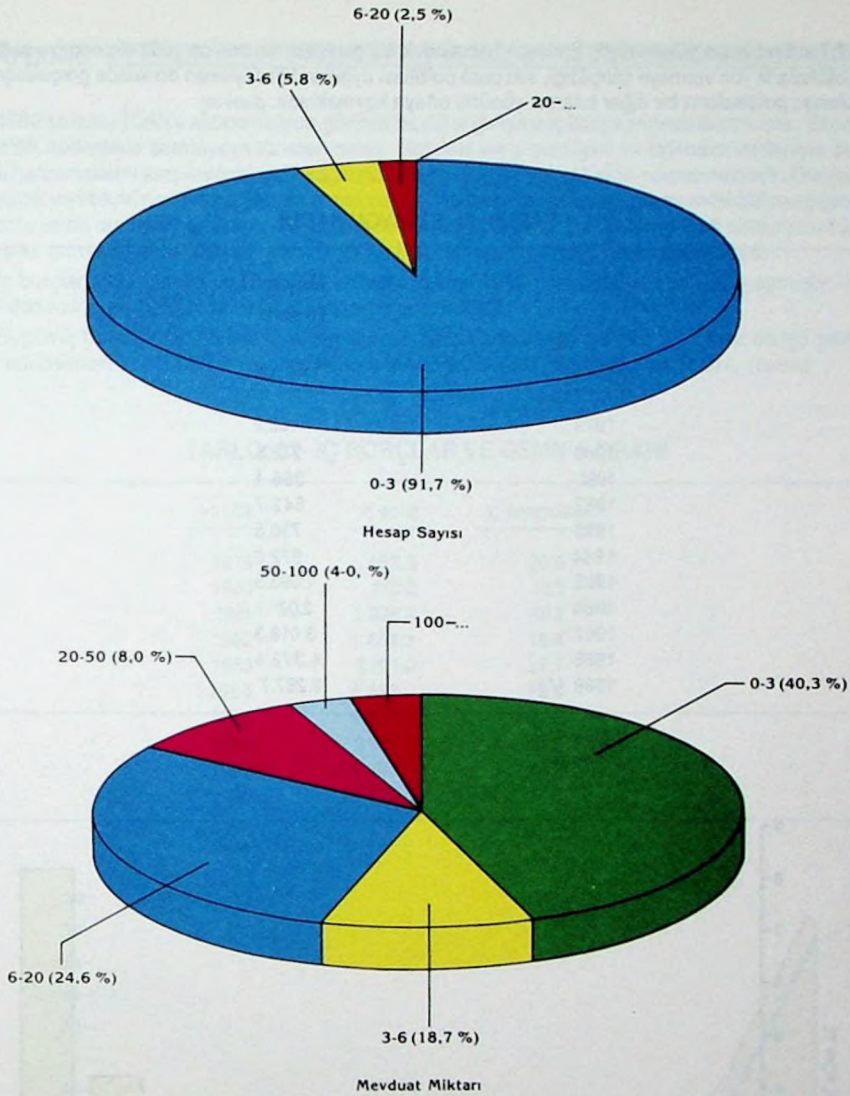

Mevduat Miktarı (Milyon/TL)						
	1986	(%)	1987	(%)	1988	(%)
0-3 Milyon TL	2.159.395	45.13	1.966.851	36.95	4.279.560	40.26
3-6 Milyon TL	1.602.727	33.50	1.792.818	33.68	1.987.714	18.70
6-20 Milyon TL	700.792	14.65	870.265	16.35	2.617.847	24.63
20-50 Milyon TL	131.084	2.74	212.976	4.00	845.939	7.96
50-100 Milyon TL	77.054	1.61	127.472	2.39	425.444	4.00
100... Milyon TL. üzeri	113.815	2.37	352.165	6.62	472.157	4.44

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

- Yuvarlamalar nedeniyle toplam 100 olmayabilir.

GRAFİK: 17-VADELİ TASARRUFUN DAĞILIMI

EMİSYON

Türkiye'nin içinde bulunduğu enflasyonist sürecin biçimlenmesinde etkili faktörlerden biri emisyon hacmindeki artışlardır. Oysa 24 Ocak 1980'de uygulamaya konulan ekonomik istikrar tedbirlerinin en önemli ilkelerinden biri, izlenecek sıkı para politikası ile enflasyonun kontrol altına alınabileceği iddiası olmuştur. Uygulanan ekonomik politikalarla kamu açıklarının kapatılamamış olması, bütçenin sürekli bir şekilde açık vermesi gibi etkenler para arzının kontrolden çıkmasına neden olmuş ve 1989 yılının ilk on ayında meydana gelen emisyon hacmindeki artış Cumhuriyet tarihi boyunca görülmeyen tutara ulaşmıştır. 1979 yılında 182.9 milyar lira olan emisyon hacmi 45.3 kat artış göstererek 1989 yılı ekim ayı itibarıyla

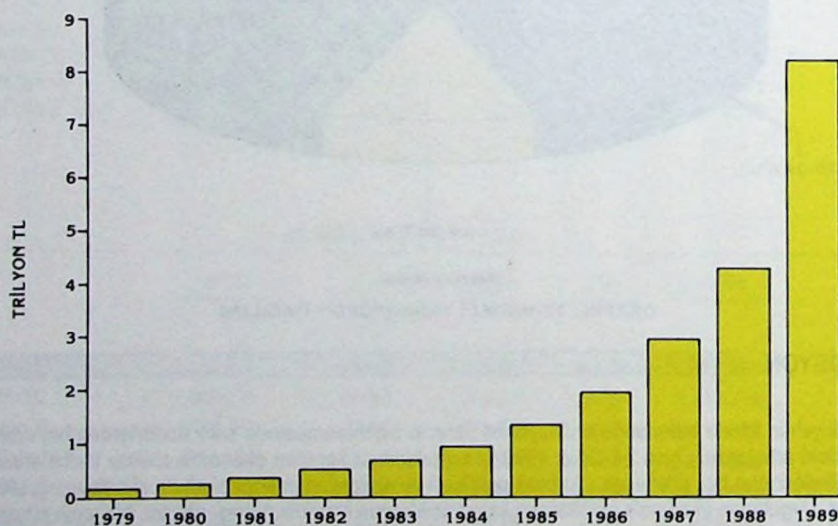
8.287,7 milyar liraya yükselmiştir. Emisyon hacmindeki bu genişleminin son on yıldır ekonomiye salt parasal politikalarla yön vermeye çalışıldığı, sıkı para politikası uygulandığı söylenen dönemde gerçekleşmesi, uygulanan politikaların bir diğer tutarsız yönünü ortaya koymaktadır. (Tablo-31)

TABLO: 31- EMİSYON HACMİ

	- Milyar/TL - Yıl sonu
YILLAR	EMİSYON
1979	182.9
1980	278.6
1981	386.4
1982	542.7
1983	730.5
1984	972.6
1985	1.393.5
1986	2.021.1
1987	3.018.3
1988	4.372.4
1989 (*)	8.287.7

Kaynak: TCMB

(*) Ekim ayı

GRAFİK: 18-EMİSYON HACMİ

İÇ BORÇ

1980 sonrası Türkiye ekonomisinde görülen bir diğer gelişme iç borç konusunda olmuştur. Ekonomik ve politik nedenlerle sermayeye tanınan geniş ölçüdeki vergi muafiyeti ve istisnalar nedeniyle devlet, kamu harcamalarını karşılayacak gelir sağlama işlevini vergiler yoluyla elde edememektedir. Öte yandan ekonomik ve sosyal nedenlerle yatırımlardan ve cari harcamalardan vazgeçilememesi bütçe açığına yol açmakta ve bu durum bir ölçüde iç borçlanma ile karşılanmaktadır. Türkiye'de geçerli olan siyasal iktidar yaklaşımı sermaye kesiminden vergi almak yerine borçlanmak biçiminden özetlenebilmektedir.

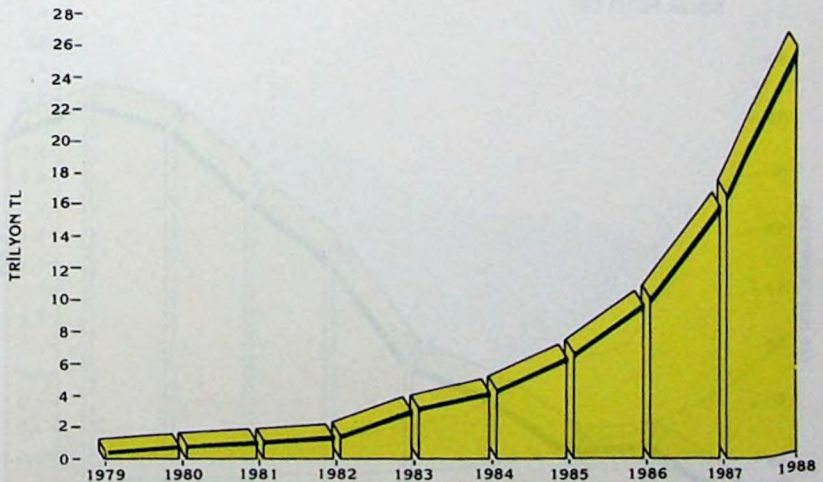
İç borçlar 1979 yılında yaklaşık 452 milyar lira iken 1988 yılında 26 trilyon lirayı aşmıştır. 1979-1988 döneminde iç borçlar yaklaşık 58 kat artış göstermiştir.

Bugün iç borçlanmanın ulaştığı düzey borcun borçla ödenmeye çalışıldığı bir kısır döngü şeklinde ifade edilebilmekte ve iç borç ödemeleri yoluyla kaynaklar belirli kesime aktarılmaktadır. (Tablo-32)

TABLO: 32- İÇ BORÇLAR VE GSMH'A ORANI

YILLAR	İÇ BORÇ	İÇ BORÇ/GSMH
1979	452.5	20.6
1980	810.2	18.3
1981	1.098.4	16.8
1982	1.434.3	16.4
1983	3.201.0	27.7
1984	4.223.0	23.0
1985	5.450.0	23.2
1986	9.871.0	25.1
1987	16.489.0	28.2
1988	26.075.0	26.0

Kaynak: H.D.T.M.

GRAFİK: 19-İÇ BORÇLAR

DIŞ BORÇ

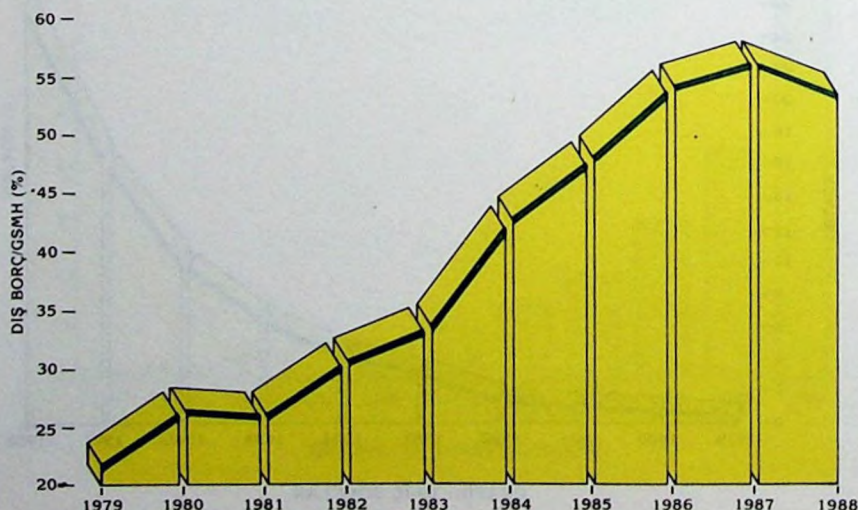
Dışa açılmacı büyüme politikasının en önemli ve belirgin sonuçlarından birisi de dış borçlanmayı arttırmasıdır. Ülkenin kaynak kaybı ve fakirleşmesi pahasına sürdürülmeye çalışılan dışa açık büyümeyle son yıllarda bir borç krizine girildiği görülmektedir. Borçlanmanın uygulanan ekonomik politikanın işlevi içerisinde vazgeçilmez unsur olması, sorunun boyutunu arttırmaktadır. Bilindiği gibi dış borç, ödemeler dengesi sorununu çözmekte sadece ertelemektedir. Borçlanmayı kolay bir yol olarak kullanmanın ve ekonominin dış kaynak talebini azaltacak yönde gerekli önlemleri almamanın olumsuz sonucu bugün ekonomide yaşanmaktadır. Toplam dış borçların milli gelirin yarısından fazla olduğu bir ekonomik yapıda, borcun borçla ödendiği bir kısır döngü içerisinde ülkenin borç yükü giderek ağırlaşmaktadır.

Geçmiş yıllarda borç ödemelerinin iç kaynağını oluşturmak üzere enflasyonun yükseltilmesi ile iç talebin daraltılması ve arzın zorunlu olarak ihracata yönlendirilmesi politikası benimsenerek borç ödemeleri için döviz kaynağı yaratılmış ve bu politikanın ağır bedeli başta çalışanlar olmak üzere geniş halk kesimlerine ödetilmiştir. Ekonominin giderek ağırlaşan dış borç yükünü gelecek yıllarda nasıl karşılayacağı ülkenin gündeminde temel sorunlardan biri olarak durmaktadır. (Tablo-33)

TABLO: 33- DIŞ BORÇLAR VE GSMH'A ORANI

- Milyon \$			
YILLAR	GSMH	DIŞ BORÇ	DIŞ BORÇ/GSMH (%)
1979	62404	13604	21.8
1980	57257	15173	26.5
1981	59688	15519	26.0
1982	52886	16183	30.6
1983	50213	16771	33.4
1984	49785	21258	42.7
1985	52921	25349	47.9
1986	57830	31228	54.0
1987	68157	38304	56.2
1988	70588	37694	53.4

Kaynak: HDTM, DIE

GRAFİK: 20- DIŞ BORÇLAR

KUR POLİTİKASI

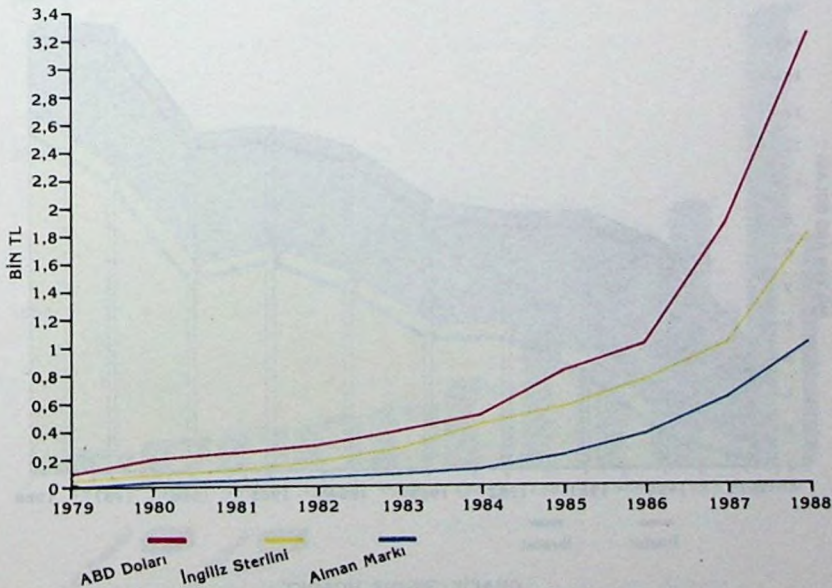
İhracata yönelik bir ekonomik yapılanmayı gerçekleştirmeyi amaçlayan siyasal iktidarın, bu doğrultuda yaptığı düzenlemelerden birisi de kur politikasındaki değişikliklerdir. "Gerçekci kur" adı altında sabit kur sistemi terk edilmiş ve esnek kur sistemine geçilmiştir. Geçirdiğimiz dönem uygulanan kur politikası ile amaçlanan, ihracatın teşvik edilmesi ve ithalatın daraltılmasına imkan sağlayan ortamın yaratılmasıdır. Söz konusu dönemde Türk parasının aşırı derecede düşük değeriyle tabi tutulmasına karşın ithalat ve ihracatta istenen sonuca ulaşmaktan uzak kalınmıştır.

1979 yılında 35.- TL olan ABD Doları 1988 yılı sonunda 1813.02.- TL düzeyine yükselmiş ve söz konusu on yıllık dönemde Türk lirasına karşı 52 kat değer kazanmıştır. Batı Alman Markı aynı şekilde 20.22.- TL iken, 1022.86 TL düzeyine yükselerek 51 kat, İngiliz Sterlini de 79.02 TL den 3276.12 TL düzeyine çıkarak 41 kat değer kazanmıştır. Bir başka ifadeyle son on yıllık dönemde uygulanan politikalar sonucu Türk parası "pul" edilmiştir. (Tablo-34)

TABLO: 34- DÖVİZ KURLARI VE YIL SONU İTİBARIYLA DEĞİŞİM ORANLARI

YILLAR	ABD DOLARI/ TL	ABD DOLARI ENDEKSİ	İNGİLİZ STERLİNİ/ TL	İNGİLİZ STERLİNİ ENDEKSİ	ALMAN MARKI/ TL	ALMAN MARKI ENDEKSİ
1979	35.00	100.0	79.02	100.0	20.22	100.0
1980	89.25	255.0	210.12	265.9	45.15	223.3
1981	132.30	378.0	250.25	316.7	58.35	288.6
1982	184.90	528.3	300.55	380.3	78.25	387.0
1983	280.00	800.0	401.38	507.9	101.75	503.2
1984	444.30	1269.4	514.28	650.1	141.05	697.6
1985	574.00	1640.0	826.56	1046.0	233.15	1153.1
1986	755.90	2159.7	1019.28	1289.9	387.95	1918.6
1987	1018.35	2909.6	1892.60	2395.1	638.65	3158.5
1988	1813.02	5180.1	3276.12	4145.9	1022.86	5058.7

Kaynak: TCMB

GRAFİK: 21-DÖVİZ KURLARI VE YIL SONU İTİBARIYLA DEĞİŞİM ORANLARI

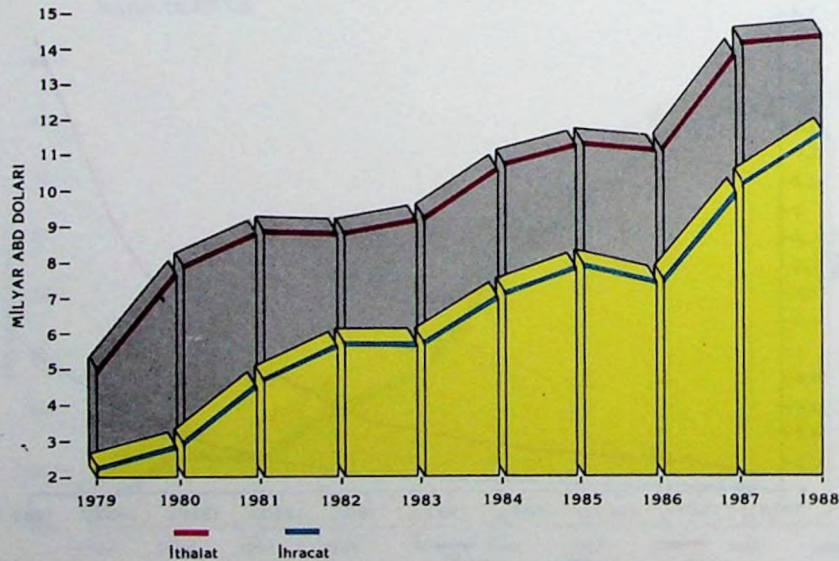
DIŞ TİCARET

Yürütülen ekonomik politikanın en başarılı olunan alanlarından birisinin "dış ticaret" olduğu siyasal iktidar ve çevresi tarafından ileri sürülmektedir. Gerçekte son yıllarda egemen olan yaklaşım ihracata dayalı büyüme anlayışı olmuş ve uluslararası entegrasyona imkan verecek bir ekonomik yapının oluşturulması öncelikli hedef olmuştur. Yaratılan koşullarda dış ticaret alanında olumlu görülebilecek gelişmeler gözlenebilmektedir. Ancak bu alanda sağlanan gelişmenin ekonomik ve toplumsal bedeli ağır olmuştur. İhracat artışı üretim artışı yerine yurtiçi talebin kısılması ve sağlanan teşvik ve kredilerle sürdürülmüş, dış ticaret açığı ise azaltılamamıştır. (Tablo-35)

TABLO:35- DIŞ TİCARET

(Milyon \$)			
YILLAR	İTHALAT	İHRACAT	DIŞ TİCARET DENGESİ
1979	5.069	2.261	-2.808
1980	7.909	2.910	-4.999
1981	8.933	4.703	-4.230
1982	8.843	5.746	-3.097
1983	9.235	5.728	-3.507
1984	10.757	7.133	-3.624
1985	11.343	7.958	-3.386
1986	11.105	7.457	-3.648
1987	14.158	10.190	-3.968
1988	14.340	11.662	-2.678

Kaynak: DİE

GRAFIK: 22- DIŞ TİCARET

KONUT

Ülkemizde konuta olan gereksinim hızla artmaktadır. Aşırı nüfus artışı, hızlı kentleşme olgusu ve yıpranan konutları yenileme zorunluluğu bu gereksinimi tırmandırırken, yıl içinde yapımı plânlanan konut hedefine ulaşamaması sorunun çözümünü hergeçen gün güçleştirmektedir.

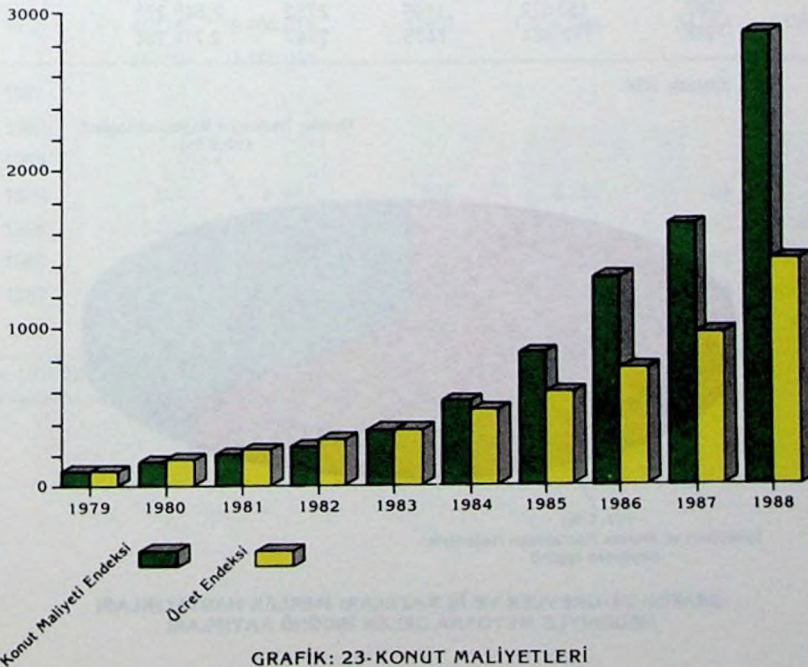
Konut gereksinmesinin etkin bir talebe dönüşmemesinin birçok nedeni olmakla beraber, geçtiğimiz son on yıl içinde en belirgin olanı, çalışanların refah ve gelir düzeylerinde görülen gerilemedir. Bunun yanı sıra konut maliyetlerindeki artış çalışan kesimin ödeme gücünün çok üstüne çıkmıştır. Tablodan da görülebileceği gibi son dokuz yılda konut maliyetlerindeki 28 kat artışa karşın, işçi ücretleri 14 kat artmıştır. Diğer taraftan konut kredileri, son düzenlemeyle işçilerin daha büyük oranlarda bireysel tasarrufunu gerektirmekte, buna karşın kredilendirme işçilere yönelik olarak gerçekleşmemektedir. Bu ekonomik koşullarda çalışanların konut sahibi olabilmeleri hergeçen gün zorlaşmakta ve ek önlemlere gereksinim duyulmaktadır. (Tablo-36)

TABLO:36- KONUT MALİYETLERİ

YILLAR	KONUT MALİYETİ		ORTALAMA KONUT BİRİM ALANI (m ²)	KONUT MALİYETİ ENDEKSİ	ÜCRET ENDEKSİ
	TL/m ²	TL/DAİRE			
1979	5.177.-	517.700.-	100.	100.00	100.00
1980	8.379.-	837.900.-	100	161.85	169.97
1981	10.853.-	1.107.006.-	102	209.63	242.26
1982	13.266.-	1.392.930.-	105	256.24	299.82
1983	18.666.-	2.015.928.-	108	360.55	360.36
1984	28.146.-	2.927.184.-	104	543.67	488.22
1985	43.686.-	4.587.030.-	105	843.84	595.44
1986	68.372.-	7.315.804.-	107	1320.68	738.54
1987	86.207.-	8.782.068.-	102	1665.19	969.86
1988	148.814.-	15.170.978.-	102	1874.52	1435.39

Kaynak: DİE, DPT

- Konut maliyetlerine arsa payı dahil edilmemiştir.

GRAFİK: 23- KONUT MALİYETLERİ

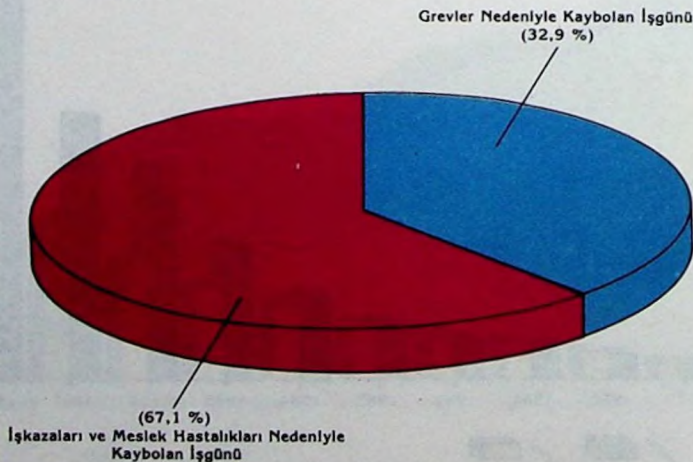
İŞ KAZASI-MESLEK HASTALIĞI

İşçilerin hastalığa, sakatlığa, erken ihtiyarlamaya karşı korunmaları ve mümkün olan en yüksek sağlık kapasitesine kavuşmaları işçi sağlığının başta gelen amacı olmakla beraber ülkemizde, işçi sağlığı ve iş güvenliği konusu, var olan yasal düzenlemelerin uygulanmadığı ve yeterince önem verilmediği bir yaşamsal sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Batı ülkelerinde yüzde 3 olan yıllık işkaza oranının ülkemizde yüzde 8 olması bunu doğrulamaktadır. SSK istatistiklerine göre, 1988 yılında bir işgününde ortalama olarak 4.9 kişi yaşamını yitirmiş, 7.9 kişi ise sürekli işgöremez hale gelmiştir. Kaldı ki bu verilerin güvenilir olmadığı ve tüm işçileri kapsamadığı, olayın gerçek boyutunun daha fazla olduğu da bilinmektedir. "Önemli üretim kayıplarına neden oluyor" savı ileri sürülen grevler ile iş kazası-meslek hastalıkları sonucu ortaya çıkan işgünü kayıpları karşılaştırıldığında, 1979-1988 döneminde işçilerin barışçı yollardan elde edemedikleri haklarını grev yolu ile almak için toplam 11.914.713 işgünü kaybına neden oldukları, oysa işverenlerin -kamu kesiminde devletin- uymak zorunda oldukları yasal zorunlulukları yerine getirmek ve gerekli tedbirleri almamak suretiyle aynı dönemde iş kazası ve meslek hastalığı mahiyetle 24.325.296 kayıp işgününe yol açtıkları saptanmaktadır. Buna göre toplam işgünü kayıpları içinde grevlerin payı % 32.9, iş kazaları ve meslek hastalıklarının payı ise % 67.1 olmaktadır. (Tablo-37)

TABLO: 37- İŞ KAZALARI VE MESLEK HASTALIKLARI NEDENİYLE MEYDANA GELEN İŞ GÜNÜ KAYIPLARI

YILLAR	OLGU SAYISI	ÖLÜM	SÜREKLİ İŞ GÖREMEZ	KAYBEDİLEN İŞ GÜNÜ
1979	186.430	1448	2905	2.715.536
1980	160.128	1320	2577	2.404.002
1981	165.674	1173	2407	2.358.846
1982	147.669	988	1997	2.171.569
1983	145.882	1324	2760	2.306.591
1984	153.249	1097	2455	2.418.778
1985	148.680	1075	2748	2.292.573
1986	151.363	1321	2625	2.397.835
1987	159.572	1149	2732	2.545.278
1988	172.464	1475	2387	2.714.288

Kaynak: SSK

GRAFİK: 24- GREVLER VE İŞ KAZALARI MESLEK HASTALIKLARI NEDENİYLE MEYDANA GELEN İŞ GÜNÜ KAYIPLARI

GREVLER

Toplu pazarlığı önemli ölçüde etkileyen ekonomik, sosyal ve siyasi faktörlerde son on yılda meydana gelen değişim, endüstriyel ilişkilerde de olumsuz etki yapmıştır. Bu olumsuzlukların temel kaynağı olan 1982 anayasası ve çalışma yaşamını ilgilendiren yasalar işçi hak ve özgürlüklerini önemli ölçüde kısıtlamış, ve söz konusu kısıtlamaların büyük bölümü günümüzde de varlığını sürdürmektedir. İşçilerin haklarını elde etmede en etkili araç olan grev hakkı da çok çeşitli sınırlamalarla kısıtlanmaktadır. Getirilen sınırlamalar grev yapılmasını adeta istisnai durum haline sokmuştur. Çağdaş demokrasilerde rastlanmayan geniş grev yasakları ve siyasal iktidarın grev erteleme konusundaki subjektif karar verebilme yetkisi söz konusu kısıtlamalara örnek teşkil etmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nun bu alandaki açık tavrı ve bu alanda yürütülen mücadeleye rağmen sürdürülmek istenen benzer tutumlar, siyasal iktidarın çalışanlara karşı olan yaklaşımını sergilemesi açısından dikkat çekicidir.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 1979 ve 1980 yıllarına ait grevlerde kaybolan işgünü sayısında yaptığı "yeni hesaplama" sonuçları da bu gerçeği ortadan kaldırmamaktadır. (Tablo-38)

TABLO: 38 GREVLER

YILLAR	TOPLAM		KAMU		ÖZEL	
	Katılan İşçi Sayısı	Kaybolan İşgünü Sayısı	Katılan İşçi Sayısı	Kaybolan İşgünü Say.	Katılan İşçi Sayısı	Kaybolan İşgünü say.
1979	(*) 39901	2.217.347	21857	714.425	18044	1.502.922
	21011	1.147.721	-	-	-	-
1980	(*) 46216	5.408.618	11652	1.354.594	34564	4.054.024
	84832	1.303.253	-	-	-	-
1981	-	-	-	-	-	-
1982	-	-	-	-	-	-
1983	-	-	-	-	-	-
1984	561	4.947	526	2.252	35	2.695
1985	2410	194.296	-	-	2410	194.296
1986	7926	234.940	-	-	7926	234.940
1987	29734	1.961.940	6490	341.360	21808	1.620.580
1988	30057	1.892.655	12850	1.054.089	17207	838.566

Kaynak: ÇSGB Çalışma Hayatı İstatistikleri

(*) DİE kaynaklıdır. 1979 ve 1980 yılları itibarıyla Bakanlık kaynaklı verilerde kamu/özel ayrımı yoktur.

ÇALIŞMA SAATLERİ

Çalışanların çalışma saatleri dışında kalan zamanları, sosyal ve kültürel yaşamlarını geliştirmelerinde önemli rol oynamaktadır. Bir ülkede refah düzeyinin yükseltilmesi, yaşama standartlarının geliştirilmesi kuşkusuz çalışanların gündelik uğraşlarında bireysel gereksinimlerinin daha rahat karşılanmasını sağlayacaktır. Çalışma saatleri de yaşama standartlarının geliştirilmesinde önemli bir kriterdir. Çalışma yaşamı ve insan hakları ile ilgili uluslararası kabul gören belgeler çalışanların sağlıklı ve düzenli bir yaşam sürebilmeleri için çalışma saatlerinin ayarlanmasını ve çalışanların kendilerine daha fazla zaman ayırabilmelerini kabul eden hükümler içermektedir.

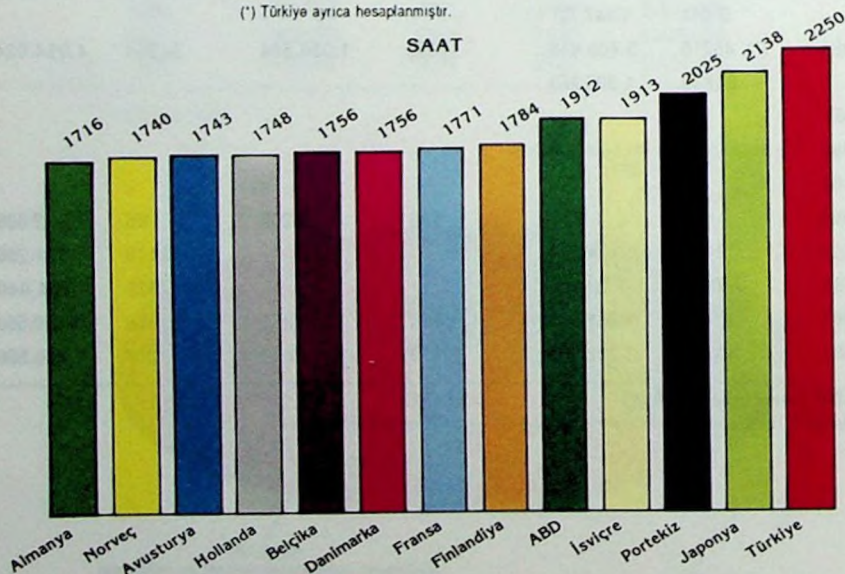
Ülkemizde çalışanların içinde bulunduğu olumsuz ekonomik koşulların yanısıra çalışma saatlerinin diğer ülkelerden önemli ölçüde fazla olması çalışanların kendilerine ve ailelerine ayırabilecekleri zamanı sınırlandırmakta ve sosyal ve kültürel etkinliklere katılım asgari düzeye inmektedir. (Tablo-39)

TABLO:39 - SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE YILLIK ÇALIŞMA SAATLERİ

ÜLKELER	ÇALIŞMA SAATLERİ
ALMANYA	1716
NORVEÇ	1740
AVUSTURYA	1743
HOLLANDA	1748
BELÇİKA	1756
DANİMARKA	1756
FRANSA	1771
FİNLANDIYA	1784
ABD	1912
İSVİÇRE	1913
PORTEKİZ	2025
JAPONYA	2130
TÜRKİYE (*)	2250

Kaynak: ILO

(*) Türkiye ayrıca hesaplanmıştır.

GRAFİK: 25-SEÇİLMİŞ ÜLKELERDE YILLIK ÇALIŞMA SAATLERİ

Ülkemizdeki değişik kurumlar tarafından uygulanmakta olan sosyal güvenliğin henüz yeterli düzeye ulaşmadığı görülmektedir. Devletin çalışanlara verebileceği en büyük destek, bu kesimlerin sosyal güvenlik haklarını geliştirmektir. Emeklilik sorununun çözülmesi, yüksek gelir sağlanması, kapsamın genişletilmesi, sağlanan hizmet ve yardımların niteliğinin geliştirilmesi sosyal devletin görevleri arasında yer almaktadır. Ancak ülkemizdeki mevcut duruma bakıldığında, 1988 yılı itibarıyla toplam istihdam edilenlerin ancak yüzde 39.5'unun sosyal güvenlik kapsamında yer aldığı görülmektedir. Sağlık hizmetleri bakımından hizmet götürülen kesim ise toplam nüfusun yüzde 48.3'üdür. Ayrıca ülkemizde sosyal güvenlik alanında görülen yetersizlikler ve aksaklıkların büyük ölçüde yapısal olduğunun gözardı edilerek bu duruma "Fon" larla çözüm getirilmek istenmesi gibi yüzeysel tedbirler kamuoyunu oyalamaya yönelik ve sosyal devletin niteliği ile bağdaşmayan davranışlardır. (Tablo-40)

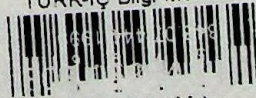
TABLO:40- SOSYAL GÜVENLİK KAPSAMINDAKİ NÜFUS

	-Bin Kişi-		
	1979	1983	1988
T.C. EMEKLİ SANDIĞI			
- Aktif Sigortalılar	1.225,0	1.355,0	1.460,0
- Aylık Alanlar	855,0	609,3	777,1
- Bağımlılar SSK	3.674,0	3.993,0	4.745,0
- Aktif Sigortalılar	2.152,0	2.327,2	3.140,0
- Aylık Alanlar	585,0	827,7	1.366,2
- Bağımlılar	7.977,0	8.890,0	10.205,0
- Tarımda Aktif Sigortalılar	-	-	41,3
BAG-KUR			
- Aktif Sigortalılar	1.050,0	1.401,3	1.974,1
- Aylık Alanlar	80,0	227,6	484,7
- Bağımlılar	-	-	6.687,1
- Tarımda Aktif Sigortalılar			624,5
Özel Sandıklar	290,0	200,6	319,5
GENEL TOPLAM.....	17.566,0	23.194,7	31.824,5
- Aktif Sigortalılar.....	4.543,0	5.160,6	6.656,1
SAGLIK HİZMETLERİ BAKIMINDAN			
SOSYAL GÜVENLİK KAPSAMI	16.758,0	18.202,8	26.149,7

Kaynak: DPT

TÜRK-İŞ Bilgi Merkezi

13 9781121

DEMİRCİOĞLU MATBAACILIK